

INNOVATIIVISET TYÖPAJAT AMMATILLISISSA OPPILAITOKSISSA

ESR –projektin loppuraportti

OPETUSHALLITUS

© Opetushallitus ja tekijät

Moniste 5/2002

ISBN 952-13-1410-9 (nid.)

ISBN 952-13-1411-7 (pdf)

ISSN 1237-6590

Edita Prima Oy, Helsinki 2002

SISÄLLYS

1. TIIVISTELMÄ	4
2. HANKKEEN KUVAUS	
2.1 Innovatiiviset työpajat ESR –projektina	5
2.1.1 ESR -toiminnan yleiset periaatteet	6
2.2 Hankkeen tarve ja tavoitteet	7
2.3 Hankkeen ohjaus ja toteutus	9
2.4 Hankkeen rahoitus ja kustannukset	10
2.5 Seuranta ja tutkimus	12
2.6 Yhteydet muihin kehittämishankkeisiin	13
3. INNOVATIIVISET TYÖPAJAT AMMATILLISISSA OPPILAITOKSISSA	
3.1 Hankkeen kohderyhmänä opiskelijat	14
3.2 Kohderyhmänä opettajat ja opiskelijahuoltohenkilöstö	16
3.3 Monenlaisia innopajoja	17
3.4 Projektien toimintatapoja	20
3.4.1 Ammatillisen opiskelun aloittaminen	21
3.4.2 Joustavia opiskelumahdollisuuksia	24
3.4.3 Työllistymisen tukeminen	29
3.4.4 Opiskelijahuolto ja verkostoyhteistyö	30
4. TOIMIJOIDEN KOKEMUKSIA JA PROJEKTIN TULOKSIA	34
4.1 Opiskelijoiden kokemuksia pajaprojektista	34
4.2 Pajaopettajien kokemuksia projektista	37
4.3 Opinto-ohjaajien kokemuksia projektista	39
4.4 Innovatiiviset työpajat oppilaitosten kokonaisvaltaisena kehittämisprojektina	41
4.5 Määrällisiä tuloksia	44
4.5.1 Pajaprojekteihin osallistuminen	45
4.5.2 Oppilaitosten keskeyttämisprosentit	47
5. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISHAASTEITA	49
Lähteet	
Hankkeesta tehtyjä tutkimuksia	

1. TIIVISTELMÄ

Syksyllä 1998 Euroopan sosiaalirahaston toimenpidekokonaisuuden 3.3.1 alaisuudessa aloitti 28 projektin ”Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat” – hankekokonaisuus. Innovatiivisten työpajojen tarkoituksena oli turvata opintojensa keskeyttämistä harkitsevien opiskelijoiden opintojen jatkuminen tehostetun ohjauksen, opiskelijahuollon ja muiden tarvittavien tukitoimien sekä joustavien opiskelumahdollisuuksien avulla. Kolmivuotisen hankkeen tavoitteena oli löytää uusia alueellisesti ja valtakunnallisesti toimivia välineitä ja malleja, joiden avulla ammatillinen koulutus kykenisi vastaamaan opiskelijoiden yksilöllisiin tarpeisiin ja opetuksen kohtaamiin haasteisiin.

”Ammatillisten oppilaitosten innovatiivinen ESR –pajaprojekti” kuului osana Euroopan sosiaalirahaston 3 –asiakirjaan kuuluviin toimenpiteisiin, joilla edistetään nuorten työmarkkinoille pääsyä. Ammatillisiin oppilaitoksiin perustetut työpajat olivat osa tutkintoon johtavaa ammatillista koulutusta. Tutkintojen suorittamista tukemalla pyrkimyksenä oli vaikuttaa työttömyyttä ja syrjäytymistä ennaltaehkäisevästi. Kokonaistoteutuksen ohjauksesta ja seurannasta huolehti Opetushallituksen nimeämä ohjausryhmä. Oppilaitoksissa suunniteltiin projektien sisällöt ja vastattiin käytännön toiminnasta.

Opiskelijoita projektiin osallistui noin 3000. Oppilaitokset toteuttivat pajaprojektia erilaisin orientaatioin ja sovelluksin: toimintaa oli korjaavasta tukitoiminnasta ennalta ehkäisevään. Pyrkimys havaita opiskelijoiden ongelmat sekä vastata niihin riittävän ajoissa edellyttivät yleensä oppilaitoksen henkilöstön osallistumista opiskelijoiden ohjaukseen ja opintojen tukemiseen aiempaa kokonaisvaltaisemmin.

Projektin myönteiset tuotokset ovat nähtävissä etenkin yksilötasoisina opiskelu-uran selkiytymisinä ja oppilaitosten toimintakulttuurin muutoksina. Opiskelijoiden henkilökohtaista opintojen suunnittelua ja ohjausta lisättiin. Opiskelumuotoja kehitettiin työvaltaisiksi ja opiskelijoiden työmarkkinoille siirtymistä tuettiin. Joustavien opiskelumahdollisuuksien avulla nuoret ovat voineet edetä kohti ammatillista tutkintoa joko oppilaitoksessa tai työelämässä opiskellen. Hankkeeseen sisältyi myös oppilaitoksen sisäisen ja alueellisen yhteistyön kehittäminen ja tiivistäminen.

Hankekokonaisuuden loppuraportti perustuu projektien loppuraportteihin, joissa tuli raportoida toteutuneesta toiminnasta. Määrällistä koontaa loppuraporttien pohjalta ei ole voitu

juurikaan tehdä projektien erilaisuudesta ja raportointitarkkuuden vaihtelevuudesta johtuen. Esitys perustuu hyvien käytäntöjen ja erilaisten toteutusten kuvauksiin. Määrällisten tulosten osalta tulokset perustuvat Opetusministeriön ylläpitämän seurantatietojärjestelmän tietoihin, joita Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskuksen tutkija Jukka Vehviläinen on täydentänyt oppilaitoksille tehdyllä kyselyllä. Lisätietoa ja laajennusta tuloksille antavat Vehviläisen tutkimukset (2000, 2001) ja Erkkilän ja Vehviläisen tutkimus (2001) Innopaja – hankkeesta sekä projektiin liittyvät muut tutkimukset.

Innovatiivisten työpajojen kanssa sisällöllisesti samansuuntainen projektikokonaisuus ”Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja keskeyttämisen vähentäminen” jatkuu ESR – hankkeena ohjelmakaudella 2001-2006.

Julkaisun tekemisestä on vastannut kasvatustieteiden yo Piia Päivänsalo opetusneuvos Juhani Pirttiniemen ohjauksessa.

2. HANKKEEN KUVAUS

2.1 Innovatiiviset työpajat ESR –projektina

Ammatillisten oppilaitosten innovatiivinen pajaprojekti oli Euroopan sosiaalirahaston osittain rahoittama kokonaisuus. Projektikokonaisuus kuului tavoite 3 –ohjelman prioriteettiin 3.3 Nuorten integroituminen työmarkkinoille sekä toimenpidekokonaisuuteen 3.3.1 Innovatiiviset työpajat.

Työttömyyden ehkäiseminen, työmarkkinavalmiuksien kehittäminen ja koulutukseen aktivointi ovat Euroopan unionin keskeisiä nuorten toimenpidetavoitteita. Tähän sisältyy ammatillisen koulutuksen joustavien koulutusmuotojen kehittäminen ja samalla koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen. Kriittisiä kohtia nuoren koulutusuralla ovat siirtymäkohdat peruskoulutuksesta toiselle asteelle ja sen jälkeen työmarkkinoille. Huomiota kiinnitetään nuorten valintojen järkevyyteen sekä vakaaseen työmarkkinoille kiinnittymiseen.

Heikossa työmarkkina-asemassa olevien ryhmien pääsyä työelämään tuetaan kehittämällä ohjauksellisia työnhaku- ja valmennuspalveluja sekä yhdistämällä niihin muita työkykyisyyttä ja osaamista parantavia toimenpiteitä, kuten kuntoutusta, työharjoittelua ja -kokeiluja työpaikoilla, ammatillista koulutusta sekä muita tukitoimenpiteitä. Näiden työllisyyspolku-

jen suunnittelu ja toteutus perustuu räätälöityyn ja prosessinomaiseen toimintatapaan. Työpajoissa nuorille rakennetaan yksilöllisiä palveluja, joiden avulla voidaan parantaa nuorten elämänhallintaa ja mahdollisuuksia saada työtä tai päästä jatkokoulutukseen. Työpajakonseptiin on sisällytetty myös työnopetuksesta vastaavien työpaikkakouluttajien koulutus. Tavoite 3 ohjelmassa työpajoja laajennettiin vuodesta 1998 lähtien koskemaan myös ammatillisten oppilaitosten yhteydessä toimivia työpajoja. Näiden työpajojen avulla pyritään etsimään ratkaisua sellaisille nuorille, jotka harkitsevat opintojensa keskeyttämistä ja jotka ammatillisen koulutuksen jälkeen olisivat suurimmassa vaarassa syrjäytyä työmarkkinoilta.

(ESR –viitekehys, <http://www.minedu.fi/opm/rakennerahastot/tavoite3>)

2.1.1 ESR -toiminnan yleiset periaatteet

(ESR –viitekehys, <http://www.minedu.fi/opm/rakennerahastot/tavoite3>)

ESR -toimenpiteiden lähtökohtana on, että niiden tulee kohdistua työmarkkinoille siirtyvien tai työmarkkinoilla olevien henkilöiden inhimillisten voimavarojen kehittämiseen. Ohjelmatyössä tulee ottaa huomioon horisontaalisten painotusten lisäksi seuraavat yleiset periaatteet:

- Innovatiivisuus ja lisäarvo:

”ESR toiminta on kehittämistoimintaa, jolla haetaan uusia näkökulmia kansallisiin ja alueellisiin käytäntöihin ja jolla levitetään jo saatuja hyviä käytäntöjä. Innovatiivisuudessa olisi kysymys aktiivisesta, kehittävästä työotteesta ja uusien ratkaisumallien etsimisestä eikä niinkään yksittäisistä innovaatioista. ESR -toiminnalla haetaan lisäarvoa kansallisen työvoimapolitiikkaan. Toteutuksessa tulee kiinnittää huomiota uusien ideoiden kehittämiseen ja uusien toimijoiden hyödyntämiseen toiminnassa sekä kehitettyjen ideoiden ja toimintatapojen käyttöön ottamiseen.”

- Alueellisten ja paikallisten toimintaverkostojen aktivoiminen ja tukeminen sekä uudenlaiset yhdistelmät:

”Eri hallinnonalojen yhteistyötä vahvistetaan samoin kuin kontakteja työmarkkinaosapuolten, elinkeinoelämän ja muiden järjestöjen sekä kohderyhmien kanssa, joille toiminnan kautta avautuu osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Kysymys on paikallisten tarpeiden mukaan muotoutuvasta laaja-alaisesta ja poikkihallinnollisesta toiminnasta, jossa korostuu henkilöiden oma vastuu ja osallistuminen itseään koskevien asioiden suunnittelussa, kehittämisessä ja toteutuksessa. Hankkeet aktivoivat ja myös työllistävät kohderyhmään kuulu-

via. Kouluttajan ja koulutusta ostavan työvoimahallinnon asiantuntemusta yhdistetään laadukkaana koulutuksen kehittämiseksi. Koulutusta suunnitellaan eri viranomaisten yhteistyönä yhdessä asiakkaan kanssa. Henkilökohtaisilla opetussuunnitelmilla ja työelämän kynnystä madaltavia toimia yhdistämällä saadaan lisäarvoa toimintaan.”

2.2 Hankkeen tarve ja tavoitteet

Suomalaisen koulutuspolitiikan eräs tavoite on tarjota kaikille peruskoulun päättävillä nuorille jatkokoulutuspaikka. Ammatillinen toisen asteen koulutus vastaa osaltaan tähän haasteeseen. Ammatillisiin oppilaitoksiin tulee hyvin erilaisia nuoria. Suurin osa opiskelijoista suorittaa tutkintotavoitteista opiskelua järjestelmällisesti, motivoituneena ja tulevaisuuteen positiivisesti suhtautuen. Vastakohtana heille ovat nuoret, jotka keskeyttävät opintonsa ja joilla on arjen hallinnassa monenlaisia ongelmia. Ammatillisen perustutkinnon tavoitteet ovat joillekin nuorille korkeat ja vaikeat saavuttaa ilman yksilöllistä lisäopetusta ja ohjausta. Nuoren elämäntilanne voi vaatia tukea ja opastusta arjen hallintaan, koulutukseen motivoitumiseen ja oppimisvaikeuksiin. Tuen tarve näkyy mm. suurina poissaolomäärinä, hylättyinä kursseina, psyykkisinä oireiluina, keskittymiskyvyttömyytenä ja keskeyttämisinä. Perinteiset ammatillisen koulutuksen menetelmät eivät välttämättä riitä näille nuorille. Oppilaitoksilta on pääosin puuttuneet selkeät menettelytapamallit opiskeluongelmien kohtaamiseen ja ongelmaisten nuorten tukemiseen. Tarvitaan keinoja ja tukimuotoja sekä opiskelijan kohtaamiseen että henkilökunnan jaksamiseen. Opettajien mahdollisuuksiin vastata tukea tarvitsevien opiskelijoiden tilanteeseen ovat vaikuttaneet ammatillisten perustutkintojen tavoitteiden vaativuuden lisääntyminen, taloudellisten tekijöiden vaikutus lähiopetuksen määrään sekä opiskelijoiden oppimiskyvyn heterogeenisuus (mukautetun peruskoulun suorittaneista ylioppilaaseen). Opettajien tiedot erilaisten opiskelijoiden ohjaamisesta saattavat olla myös puutteelliset. On syntynyt tarvetta miettiä keinoja opiskelijoiden yksilöllisempään ohjaamiseen ja sen myötä keskeyttämisten vähentämiseen.

Ammatillisten oppilaitosten innopaja –kokeiluilla etsittiin ratkaisuja näihin ongelmiin. Niissä pyrittiin ottamaan huomioon erilaiset nuoret ja heidän elämäntilanteensa. Nuorta itseään tuettiin löytämään omat voimavaransa. Opetusmenetelmiä ja toimintatapoja on muutettiin niin, että ne soveltuvat paremmin useimmille nuorille. Henkilökohtaisten opintosuunnitelmien, ohjauksen ja muiden tukitoimien avulla edesautettiin opintojen loppuun saattamista. Teoreettisia opintoja vieroksuville opiskelijoille tarjottiin työvaltaisia opiskelutapoja. Työ-

pajoilla voitiin suorittaa rästiin jääneitä opintoja ja palata joustavasti normaaliopetukseen, suorittaa pidempiä opintojaksoja tai jopa koko tutkinnon.

Oppilaitoksilla ei ole tavallisesti ollut keinoja estää keskeyttämisää tai (opiskelu)ongelmien kasaantumista. Vallitsevaan kaavaan sopeutumattomien ja heikosti menestyvien nuorten on annettu usein liian helposti keskeyttää opintonsa vailla mitään jatkosuunnitelmia. Jotta oppilaitosten toimintakulttuuri saisi muutossysäyksen, on projektihankkeiden tavoitteena tuottaa uusia käytäntöjä ja toimintatapoja sekä seurata niiden tuloksellisuutta ei vain yksittäisen opiskelijan vaan koko oppilaitoksen kannalta.

Projektin tavoitteena oli löytää:

- Innovatiivisia työpajakoulutuskäytäntöjä ammatillisten oppilaitosten yhteyteen
- Keinoja, joilla kyetään vähentämään opintojen keskeyttämistä ja käytäntöjä, joilla keskeyttäneet tai sitä harkinneet opiskelijat voivat suorittaa joustavasti opintojaan ammatillisissa oppilaitoksissa
- Toimintamuotoja opinto-ohjauksen, opiskelijatutortoiminnan ja opiskelijahuoltotyön kehittämiseen ammatillisissa oppilaitoksissa
- Yhteistyömuotoja, joissa oppilaitokset, työelämä ja muut sidosryhmät suunnittelevat ja toteuttavat työpajakoulutusta
- Ratkaisuja, joiden avulla ehkäistään koulutuksesta syrjäytymistä
- Malleja, joissa opiskelijan oma aktiivisuus korostuu
- Menettelytapoja koulutuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi ja nuorten työllistymismahdollisuuksien edistämiseksi
- Keinoja ammatillisen koulutuksen arvostuksen parantamiseksi nuorten keskuudessa

Pyrkimyksenä oli löytää alueellisesti ja/tai oppilaitoskohtaisesti toimivia koulutuksesta syrjäytymistä ennalta ehkäiseviä keinoja ja vaikuttaa toimintakulttuurin muutokseen pysyvästi. Hyvät käytännöt on pyrittävä saamaan levitykseen ja yleiseen käyttöön mahdollisuuksien mukaan. Tähän on pyritty yhteisillä koulutustilaisuuksilla, aktiivisella tiedotuksella projektien toiminnasta sekä tutkimustyön kautta.

2.3 Hankkeen ohjaus ja toteutus

Opetusministeriö vastasi hankkeesta ja sitä koordinoi Opetushallitus. Oppilaitoksissa suunniteltiin projektien sisällöt ja vastattiin käytännön toiminnasta. Kokonaistoteutuksen ohjauksesta ja seurannasta huolehti Opetushallituksen nimittämä ohjausryhmä. Opetusministeriön ja Opetushallituksen lisäksi ohjausryhmän kokoonpanossa olivat edustettuina työministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä opiskelijat ja rehtorit.

Projekteissa toimiva henkilöstö koostui projektivetäjän lisäksi oppilaitoksissa toimivista opettajista (ammatti- ja yleisaineiden opettajia, erityisopettajia) ja opiskelijahuoltohenkilöstöstä (kuraattorit, opinto-ohjaajat, terveydenhoitajat). Paikallistasolla projekteista vastasivat seurantaryhmät, johon ovat kuuluvat yleensä rehtori ja oppilaitoksen koulutusjohtajat, opiskeluosastojen ja opiskelijahuollon edustajat sekä pajaryhmien ohjaajat.

Hanke käynnistyi, kun Opetushallitus pyysi heinäkuussa 1998 ammatillista peruskoulutusta järjestäviltä oppilaitoksilta tarjouksia kokeiluprojektista, jossa ammatillisissa oppilaitoksissa järjestettäisiin koulutuksesta syrjäytymisvaarassa oleville nuorille työpajamuotoista koulutusta. Valittaessa oppilaitoksia projektiin kiinnitettiin huomiota alueelliseen ja koulutusala-kohtaiseen edustavuuteen sekä projektin liittymiseen oleellisesti oppilaitoksen koulutustehävään ja tutkintoon johtavaan koulutukseen. Pajaprojektiin valittiin 69 hakijan joukosta 28 koulutuksen järjestäjää tai oppilaitosta.

Mukana olleille 28 projektille järjestettiin koulutusta 2-3 kertaa vuodessa kokeilun tavoitteiden ja yhteistyön edistämiseksi. Opetushallitus on huolehtinut kokeiluista saatujen kokemusten ja hyvien mallien välittämisestä opetusministeriölle, oppilaitoksille, opiskelijoille, opettajille, työvoimahallinnolle, kunnille sekä muille sidosryhmille. Kokeilun tuloksia ja innovaatiota on levitetty erilaisten julkaisujen, seminaarien, työpajojen ja tiedotteiden sekä sähköisten kanavien, mm. Opetushallituksen www-sivujen kautta. Oppilaitoksissa käynnistettiin myös useita tutkimuksia projekteista.

Seuraavat koulutuksen järjestäjät/oppilaitokset olivat mukana projektissa:

Forssan ammatti-instituutti, Haukiputaan ammattioppilaitos, Helsingin Diakoniaopisto, Hyvinkään ammattioppilaitos, Jyväskylän palvelualojen oppilaitos, Keravan ammattioppilaitos, Kokemäenjokilaakson ammattioppilaitos, Kokkolan ammattioppilaitos, Kotkan ammatillinen koulutuskeskus, Koulutuskeskus Tavastia, Kurikan ammattioppilaitos, Kuulovammais-

ten ammattikoulu, Mäntän seudun koulutuskeskus, Oulaisten instituutti, Pohjoisen Keski-Suomen oppimiskeskus (Suolahden sosiaali- ja terveystalouden oppilaitos ja Äänekosken ammattioppilaitos), Pohjois-Savon ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä (Leppävirran ammattioppilaitos), Porin palveluopisto, Päijät-Hämeen koulutuskonserni (Asikkala-instituutti), Riihimäen ammattioppilaitos, Salon ammatti-instituutti, Suupohjan ammattioppilaitos, Svenska yrkesinstitutet, Turun ammatti-instituutti, Vammalan seudun ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä (Karkun kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos, Tyrvään käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, Vammalan ammattikoulu), Vantaan ammatillinen koulutuskeskus, Vihdin ammattioppilaitos ja YI Praktika (Samkommunen för huvudstads regionens svenskspråkiga yrkeskolor) sekä Ylä-Savon ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä (Ylä-Savon ammattioppilaitos, Iisalmi).

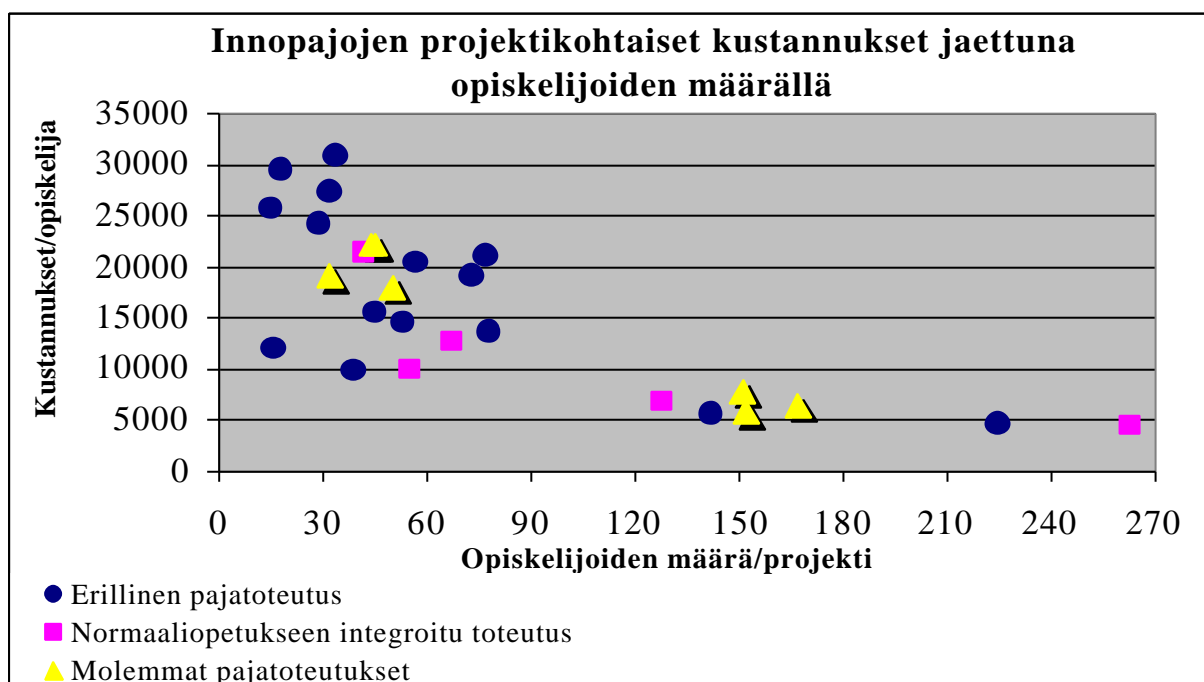
Suurin osa innovatiivisista pajaprojekteista toimi monialaisina. Yksialaisina toimivat projektit olivat lähihoitajakoulutuksen, ravintotalousalan, kalastuksen, teknisten alojen tai kaupan ja hallinnon aloilla. Monialaisissa projekteissa suurin edustus oli auto-, sähkö-, metalli-, puu-, vaatetus-, hotelli- ja ravintola- sekä suurtalousaloilla. Mukana oli myös kuljetus-, kone-, tekniikka-, kulttuuri-, koti- ja laitostalous-, puhdistuspalvelu-, sosiaali- ja terveys-, automaalaus-, rakennus-, logistiikka-, ravitsemus-, kauneudenhoito- maatalous-, metsä-, puutarha- ja taidealat tai opintolinjoja.

2.5 Hankkeen rahoitus ja kustannukset

Ammatillisten oppilaitosten innovatiivisessa pajaprojektissa mukana olleet opiskelijat olivat oppilaitoksen kirjoilla tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Oppilaitos sai opiskelijakohtaisen valtio-osuuden ja opiskelijat ammatillisen oppilaitoksen opiskelijalle kuuluvat opintososiaaliset edut. Projektirahoituksella oppilaitos järjesti opiskelun tukimuotoja ja joustavia opiskelumahdollisuuksia, tavoitteena ammatillisten tutkintojen saavuttaminen. Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa –hankkeelle myönnettiin rahoitusta projektikaudella 1998- 2001 kokonaisuudessaan 4.35 milj. €(25,9 Mmk), josta ESR –rahoitusta oli 1.12 milj. €(6,7 Mmk) ja kansallista rahoitusta 3.23 milj. €(19,2 Mmk). Projektirahoitus kohdennettiin ensisijaisesti opetus-, ohjaus- sekä tukihenkilöstön palkkauskuluihin. Rahoituksella palkattiin oppilaitoksen tarvetilanteen mukaan erityisopettaja, koulutusalojen ammatti-ihmisiä pajaopettajaksi, kuraattori, nuoriso-ohjaaja tai projektivetäjä sekä maksettiin oppilaitosten opettajille tai muulle henkilöstölle tuntityökorvauksia projektiin kohdistuvasta työstä.

Innopajatoteutusten opiskelijakohtaiset kustannukset ovat olleet riippuvaisia pajaopiskelussa vietettyjen jaksojen pituudesta, oppilaitoksen omista resursseista sekä pajan toteutusmuodosta. Erillisinä innopajoina (erillinen pajaluokka ja -ryhmä) toteutettujen projektien opiskelijakohtaiset kustannukset ovat vaihdelleet 840 euron (n. 5000 mk) ja 5050 euron (n. 30000 mk) välillä. Tyypillisimmin opiskelijoiden määrällä jaetut kustannukset ovat olleet 2500 - 4200 euron (15000-25000 mk) välillä. Normaaliopetukseen integroidut tukimuodot ovat olleet erillisiä pajatoteutuksia keskimäärin edullisempia projektin opiskelijakohtaisten kustannusten vaihdella tuhannen ja kahdentuhannen euron (6000-12000 mk) välillä. Kustannustietoja voitaneen pitää suuntaa antavina opiskelijamäärien ilmoittamisen vaihtelevuuden johdosta (ks. Vehviläinen 2001, 32).

Kaavion kustannukset on esitetty markkoina. Kaaviosta on visuaalisen esityksen havainnollisuuden parantamiseksi jätetty pois Jyväskylän projekti, johon osallistui 875 opiskelijaa ja kokonaiskustannukset jaettuina opiskelijoiden määrällä olivat 1177 markkaa. Jyväskylän projektissa toimi sekä erillinen innopaja että normaaliopetukseen integroitua tukimuotoja.

Erillinen innopajaryhmä toteutettiin seuraavissa viidessätoista projektissa:

Pohjoisen Keski-Suomen oppimiskeskus, Vantaan ammatti- ja taideteollisuusoppilaitos, Forssan ammatti-instituutti, Päijät-Hämeen koulutus konserni, Helsingin diakoniaopisto, Hyvinkään AOL, Kokkolan AOL, Keravan AOL, YL Praktika (HSY), Svenska yrkesinstitut, Riihimäen AOL, Suupohjan AOL, Vammala, Vihdin AOL ja Ylä-Savon AOL. Opiskelija-

määrät vaihtelivat erillisissä pajaprojekteissa 225:stä opiskelijasta 15:sta opiskelijaan. Opiskelijamäärät ovat olleet riippuvaisia pajaopinnoissa vietettyjen jaksojen pituudesta.

Normaaliopetukseen integroituina tukipalveluina projekti toteutettiin seuraavissa viidessä projektissa:

Kotkan hoito- ja palvelualueen oppilaitos, Kurikan AOL, Mäntän seudun kuntoutuskeskus, Turun ammatti-instituutti ja Kuulovammaisten ammattikoulu. Normaaliopetukseen integroiduissa toteutuksissa tukipalveluita saaneiden opiskelijoiden määrä vaihteli 263:n ja 42:n välillä.

Molemmat innopajatoteutukset toteutettiin seuraavissa kahdeksassa projektissa:

Koulutuskeskus Tavastia (Hämeenlinna), Haukiputaan AOL, Jyväskylän palvelualueen oppilaitos, Kokemäenjokilaakson AOL, Leppävirran AOL, Oulaisten instituutti, Porin palveluopisto ja Salon ammatti-instituutti. Molemmat pajatoteutukset sisältäneissä projekteissa tukipalveluita saaneita opiskelijoita oli enimmillään 875 ja vähimmillään 32.

2.6 Seuranta ja tutkimus

Useat tutkijat ovat arvioineet innovatiivista työpajaprojektia ammatillisissa oppilaitoksissa hankkeen eri vaiheissa tilastojen, kyselyjen ja haastattelujen avulla. Kuoppala ja Virtanen tekivät projektikokonaisuuteen osallistuville oppilaitoksille puhelinhaastattelun keväällä 1999. Kuoppalan ja Virtasen tekemä selvitys (2000) oli osa laajempaa ESR tavoite 3 –ohjelman arviointia. Jukka Vehviläinen on tehnyt kolme raporttia pajahankkeesta Opetushallituksen toimeksiannosta. ”Ammattipajan kautta tutkintoon?” (Vehviläinen 2000) raportissa arviointi keskittyi kysymykseen, kuinka pajaprojektit ovat onnistuneet vaikuttamaan opiskelijoihin keskeyttämistä ehkäisevällä tavalla. Erkkilän & Vehviläisen vuonna 2001 julkaisemassa ”Takoisitko tutkinnon?” väliraportissa kiinnitettiin huomiota projektien toimintakäytäntöihin, projektien ja oppilaitoksen väliseen yhteistyöhön ja opiskelijoiden kokemuksiin ammatillisesta opiskelusta. Keskipisteessä oli pajaprojekti osana ammatillista oppilaitosta. Raportissa selvitettiin pajaopiskelijoiden elämänhallinnan, opiskelutaitojen ja ammatillisten valmiuksien syntymistä. Loppuraportissa ”Innolla ammattiin?” (Vehviläinen 2001) pääasiallinen painopiste on projektikäytäntöjen vakiinnuttamisen ja kopioitumisen mahdollisuuksissa. Raportti keskittyy ammatillisen koulutuksen kehittämishaasteiden ja esteiden selvittämiseen. Toisaalta raportissa tuotetaan tietoa myös projektitoiminnan kehittämisen tueksi. (Vehviläinen 2001, 12-15).

2.7 Yhteydet muihin kehittämishankkeisiin

Ammatilliset tutkinnot uudistuivat asteittain vuosina 1999-2001 siten, että kaikkiin kolmi-vuotisiin tutkintoihin liitettiin vähintään 20 opintoviikon mittainen työssäoppiminen. Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa –hankkeessa käytettiin laajasti työssäoppimista ja työharjoittelua motivoimaan opiskelijoita ammatillisiin opintoihinsa ja tutustuttamaan ammattialaansa käytännön työssä jo ennen tutkintouudistuksen voimaan tuloa. Työpaikoilla tapahtuva koulutus, työssäoppiminen edellyttää onnistuakseen asiantuntevia työpaikkaohjaajia, jotka kykenevät yhteistyöhön oppilaitoksen henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssa. Yleisesti työssäoppimisen ja erityisesti työpaikkaohjaajien pätevyyden merkitys korostuu lisätukea tarvitsevalla ja pedagogisesti haastavalla kohderyhmällä. Työpaikkojen työntekijöitä ja asiantuntijoita sekä pienissä määrin myös opettajia koulutetaan Euroopan sosiaalirahaston tuella ohjelmakaudella 2000-2006 toteutuvassa työpaikkaohjaajien koulutuksessa *¹. Innopaja –projektit toimivat mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä Silta –projektien kanssa esimerkiksi opiskelijan henkilökohtaista opiskelusuunnitelmaa kehitettäessä.

Ohjelmakaudella 2000-2006 parannetaan ammatillisen koulutuksen laatua sisällyttämällä ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin näytöt. Ammatillisten perustutkintojen näyttöjen kehittäminen ja kokeilut käynnistettiin pilottihankkeilla loppuvuodesta 1999 alkaen *². Tarkoituksena on varmistaa työelämän edellyttämän ja riittävän ammattitaidon saavuttaminen, yhtenäistää opiskelija-arviointia ja saada työelämän osapuolet mukaan ammattitaidon saavuttamisen arviointiin sekä kehittää opetussuunnitelman perusteita ja opetussuunnitelmia siten, että niissä määritellään ammatilliset tavoitteet ja arviointikriteerit nykyistä täsmällisemmin työelämän edellyttämänä osaamisena. Tarkoituksena on niinkään, että näytöt parantavat koulutuksen laatua paitsi toimimalla koulutuksen laadunvarmistuksena myös välillisesti kehittämällä ammatillisen koulutuksen opetusjärjestelyjä sekä tuki- ja ohjaustoimia. Ammatillisten opintojen näyttötutkintojen hyödyntäminen vaihtoehtoisten opiskelumuotojen kehittämisessä on tuleva isuuden mahdollisuus.

Opinto-ohjausta kehitetään innovatiivisten pajaprojektien lisäksi myös ammatillisten oppilaitosten ura- ja rekrytointipalvelujen ESR –kehittämishankkeessa, jonka tavoitteena on

---

¹ Silta ammatillisesta koulutuksesta työelämään. Opetushallitus, 2001.

² Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa. Kokemuksia ja tutkimustarpeita. Opetushallitus, 2001.

ammattillisissa oppilaitoksissa opiskelevien ja niistä valmistuvien työllistymisen ja jatkokoulutukseen siirtymisen edistäminen opinto-ohjausta ja koulutiedotusta tehostamalla *³.

Kuten innovatiivisissa pajaprojekteissakin, peruskoulun ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyöllä pyrittiin ehkäisemään opintojen keskeyttämisiä Opetushallituksen rahoittamassa peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen ohjauspalvelujen kehittämishankkeessa, joka toteutettiin vuosina 1999-2001. Tavoitteena oli tehostetun ohjauksen ja ammatillisten opintojen tunnettavuuden parantamisella helpottaa siirtymistä ammattiopintoihin ja siten vähentää opintojen keskeyttämisiä. Ohjaus- ja tukitoimia kehitettiin ja tehostettiin sekä peruskouluaikana että ammattiopintojen alkaessa *⁴.

Ammatillista koulutusta kehittävien projektien välisen yhteistyön lisäksi paikallinen ja alueellinen yhteistyö on lisääntynyt ESR –hankkeiden myötä. Innovatiiviset pajaprojektit olivat verkostoyhteistyössä työministeriön alaisten työpajaprojektien sekä kuntien nuoriso-, sivistys-, vapaa-aika- ja sosiaalitoimen kanssa.

3. INNOVATIIVISET TYÖPAJAT AMMATILLISISSA OPPILAITOKSISSA

3.1 Hankkeen kohderyhmänä opiskelijat

Projektin **toiminta suunnattiin** alle 25-vuotiaille, ammatillista perustutkintoa opiskeleville nuorille, joilla oli vaikeuksia opintojen suorittamisessa, sosiaalisessa sopeutumisessa tai joiden on havaittiin olevan keskeyttämisaarassa. Toiminta on suuntautui eri projekteissa erilaisille opiskelijoiden kohderyhmille, kaikista potentiaalisesti opiskelussaan tukitoimia tarvitsevista keskeyttämisaarassa olleisiin tai jo keskeyttämispäätöksen tehneisiin opiskelijoihin. Opiskelijoilla on erilaisista taustoistaan ja ominaisuuksistaan johtuen hyvin eritasoisia tuen tarpeita. Kun toisille opiskelijoille riittää normaaliohjauksen lisänä ajoittainen kannustus ja ”tsemppaus”, toiset tarvitsevat kasautuneiden ongelmien johdosta hyvinkin laajamittaisia yksilöllisesti räätälöityjä tukimuotoja.

Yksi projektitoiminnan kohderyhmä oli opintojaan aloittavat opiskelijat, joiden opintojen alkuun saattamista ja oppilaitokseen kiinnittymistä tuettiin projektin toimenpiteillä. Kaikkien ammatillisia opintojaan aloittavien opiskelijoiden opintoihinsa kiinnittymistä ja oppilaitok-

---

³ Ura- ja rekrytointipalvelut ammatillisissa oppilaitoksissa. Opetushallitus. Moniste 25/1999.

⁴ Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen kehittäminen, Opetushallitus, Moniste 14/2001.

seen sosiaalistumista pyrittiin tukemaan perusopetuksen ja ammatillisten opintojen nivelvaiheen ohjausta sekä ammatillisen opiskelun tiedostusta ja tutustumismahdollisuuksia tehostamalla. Oppilaitoksissa kaikkien opiskelijoiden tueksi on kehitettiin tutoroimintaa, vapaa-ajan toimintaa sekä ohjaus- ja tukipalveluita. Osa aloittavista opiskelijoista tarvitsee lisäksi laajempia ohjaus- ja tukitoimia onnistuneesti opintoihinsa kiinnittyäkseen. Projekteissa pyrittiin kehittämään todennäköisimmin tukea tarvitsevien aloittavien opiskelijoiden seuranta, jonka tavoitteena oli ennakoita tuen tarvetta sekä nopeuttaa tukitoimien suuntaamista niitä tarvitseville opiskelijoille. Tehostettua opiskelujen alkuvaiheen ohjausta tarjottiin myös opiskelijoille, jotka ovat tulivat oppilaitokseen kesken lukuvuoden, kuten esimerkiksi lukion keskeyttäneet tai uudelleen opintoihinsa palaavat aiemmin keskeyttäneet. Opiskelijoita tuli pajoille sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston ohjaamina sekä muista oppilaitoksista. Pajoilla tarjottiin myös ammattialan/linjan vaihtoa harkinneille opiskelijoille tuki- ja ohjauspalveluja sekä mahdollisuuksia tutustua eri ammattialoihin työssäoppimassa tai oppilaitoksessa. Pajaprojektit tarjosivat siirtymä- ja kiinnittymisvaiheiden tukimuotojen lisäksi pysähtymismahdollisuutta opiskelijoille, joiden opiskelumotivaatio ja yleinen päämäärätietoisuus olivat huonossa.

Toinen opiskelijoiden kohderyhmä projekteissa oli opiskelijat, joilla oli poissaoloja, hylättyjä kursseja tai suorittamatta jääneitä opintojaksoja, yleisimmin yhteisissä oppiaineissa. Poissaoloihin ja suorittamatta jääneisiin opintoihin pyrittiin reagoimaan nopeasti, koska ne saattavat olla heijastusta opiskelijan henkilökohtaisista ongelmista tai opiskeluvaikeuksista.

Kolmantena opiskelijoiden kohderyhmänä olivat suurimmassa keskeyttämisvaarassa olevat tai jo opintonsa keskeyttäneet opiskelijat, joiden opinnot eivät normiopetuksessa edenneet toivotulla tavalla sosiaalisen sopeutumattomuuden, motivaation puutteen, koulukielteisyyden tai monenlaisten ongelmien kasautuneisuuden johdosta. Nämä opiskelijat eivät yleensä olleet varsinaisesti erityisoppilaita, mutta joidenkin opiskelijoiden kohdalla erityisoppilaita kriteerit täyttyivät tavalla tai toisella. Yleisenä yhdistävänä tekijänä oli aikaisempi huono koulumenetys. Myös oppimisvaikeudet olivat yleisiä, erityisesti dysleksia eli lukihäiriö. Opiskelijoiden muut ongelmat saattoivat johtua somaattisista tai psyykkisistä sairauksista tai vaikeista sosiaalisista olosuhteista. Opiskelijoilla esiintyi depressiivisiä oireita, ikävystymistä, rauhattomuutta, väsymystä, huonoa itsetuntoa ja tyhjyyden tunnetta sekä epäasiallista käyttäytymistä. Nuoria pyrittiin tukemaan elämänsä järjestämisessä niin, että opiskelu oli yleensä mahdollista.

Tärkein **kriteeri opiskelijan projektiin ottamiselle** oli runsaat poissaolot ja siitä aiheutuvat liitännäisvaikutukset, jotka vaikeuttavat etenemistä koulutusohjelmassa. Poissaolosten syitä selvitettyä taustalta paljastuu usein nuoren elämäntilanteeseen tai opiskeluun liittyviä vaikeuksia. Nuoren ongelmiin pureuduttiin yhdessä opiskelijan, projektityöntekijän ja tarvittaessa muun ammattihenkilöstön kanssa. Projektit pyrkivät ammatillisten koulutustarjontaan lisäksi vahvistamaan nuorten itsetuntoa tarjoamalla mahdollisuuden onnistumisen kokemuksiin sekä tilaisuuden pohtia ja kokeilla eri aloja oman kiinnostuksen ja lahjakkuustaipumusten löytämiseksi. Kaikkein ongelmallisimpien nuorten ollessa kohderyhmänä projektit panostivat opiskelussa ja työelämässä tarvittaviin yleisiin ominaisuuksiin, joita ovat esimerkiksi säännöllisyys, vastuullisuus, ryhmätyötaitot sekä oman elämän yleinen hallinta ja suunnitelmallisuus. Innopajaprojektiin siirtyminen toteutettiin opiskelijan, oppilaitoksen ohjaajan, ryhmänohjaajan ja pajaopettajan neuvottelujen perusteella. Opiskelijan omakohtainen halu pajaopintoihin oli aina ehtona siirtymiselle. Innopajatoiminnan tultua tutuksi oppilaitoksissa opiskelijat alkoivat hakeutua yhä oma-aloitteisemmin kyselemään mahdollisuuksiinsa selviytyä opinnoista. Usein opiskelijat tulivat myös opiskelijatovereidensa kannustamina.

3.2. Kohderyhmänä opettajat ja opiskelijahuoltohenkilöstö

Yleensä projekti edellytti oppilaitoksen henkilöstön osallistumista opiskelijoiden ohjaukseen ja opintojen tukemiseen aiempaa kokonaisvaltaisemmin. Projektien verkostoyhteistyö ja erityisopetuksen kehitystyö ovat lisänneet osaltaan myös tarvetta ja kiinnostusta lisäkoulutukseen oppilaitosten henkilökunnan keskuudessa. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa työskentely edellyttää oppilaitosten henkilökunnalta nuorten elämänhallinta- ja opiskeluongelmien tuntemusta, jotta näiden ongelmien havaitseminen ja niihin reagoivien toimintamallien kehittäminen tehostuisi. Opettajat osallistuivat projektissa pajaopiskelijoiden opettamisen lisäksi projektityön eri vaiheisiin, kuten oppilaitoksen henkilöstön sisäisen, työssäoppimisprojektien tai työpaikkakouluttajien koulutuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Lisäksi opettajat toimivat osana moniammatillisia opiskelijahuoltoryhmiä sekä tutormentor- ja ERVA –opettajina (osastokohtainen erityistuesta vastaava opettaja). Erilaisiin tukimuotojen ja toimintatapojen kokeiluihin valittiin opettajia tarveharkinnan, vapaaehtoisuuden ja opettajien kiinnostuksen mukaan. Opetushallituksen valtakunnallisten innovatiivisten työpajaseminaarien lisäksi opettajia ja ohjaushenkilöstöä osallistui erilaisiin tiimi-, henkilöstö-, työssäoppimis-, ja erityisopetuskoulutuksiin. Lisäksi projekteissa mukana olleille opettajille ja opiskelijahuoltohenkilöstölle järjestettiin koulutusta erilaisen oppijan kohtaa-

misesta, oppimisvaikeuksien vaikutuksista opiskeluun, HOJKS:n laatimisesta, päihde- ja mielenterveysongelmiin sekä syrjäytymisen ehkäisytyöhön liittyvää tietotusta ja koulutusta.

3.3 Monenlaisia innopajoja

Ammatillisissa oppilaitoksissa innovatiivisia työpajoja toteutettiin hyvin erilaisin toiminta-orientaatioin ja opiskelijoiden eri kohdejoukoille suunnattuna. Toiminta vaihteli korjaavasta toiminnasta ennaltaehkäisevään, ongelmatilanteiden kartoitukseen jo ennen tilanteen kärjisty-
mistä keskeyttämishuonoksi. Tavoitteena projekteissa oli hahmottaa opiskelijan kulku peruskoulun yläasteelta aina valmistumiseen saakka, paikallistaa opiskelu-uran ongelmakohdat ja kriittiset pisteet. Opiskelun solmukohtiin pyrittiin vaikuttamaan sekä opiskelijoihin kohdistuvilla toimenpiteillä että oppilaitoksen toimintatapojen muutoksilla. Yhteisinä tekijöinä projekteilla oli toimintamuotojen kehittämisessä yksilöllisten ratkaisujen, joustavuuden ja käytännön läheisyyden kehittäminen. Kasvatuksellisten ja oppimistavoitteiden painotukset vaihtelivat opiskelijoiden yksilöllisten tarpeiden mukaan koulutuksellisten kvalifikaatioiden saavuttamisesta elämänhallinnan, itseohjautuvuuden ja itsetunnon vahvistamiseen.

Opiskelijoiden osallistumisaste projektitoimenpiteisiin vaihteli muutamasta prosentista miltei puoleen oppilaitoksen opiskelijoista. Opiskelija on voinut olla pajavastaavan ohjauksessa henkilökohtaisten keskustelujen ajan, osan päivästä yksilöllisessä tukiopetuksessa tai opiskele-
massa pidempijaksoisesti kiinteässä pajaryhmässä.

Pajaopetus on ollut pienryhmäopetusta sekä henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaan yksilökohtaisesti räätälöityä tuki- ja lisäopetusta normaaliopetuksen lisäksi tai vaihtoehtoisena opiskelumuotona. 28:sta projektista viidessätoista toimi erillinen pajaryhmä, viidessä projektissa pajaopetus oli integroitu normaaleihin opetusryhmiin tai annettiin lisä- ja tukiopetuksena tarvittaessa. Kahdeksassa projektissa toimivat pajan molemmat toteutusmuodot. Eräät oppilaitokset kokivatkin paja -nimityksen harhaanjohtavaksi, koska varsinaista fyysistä ”pajaa” ei ollut. Nimitys on tällöin aiheuttanut tarvetta selkiyttää projektin tavoitteita ja moninaisia työmuotoja epäselvyyksien välttämiseksi sekä opiskelijoiden että opettajien keskuudessa.

Paja on saattanut olla erillisessä tilassa toimiva pitkäkestoinen, työvaltaisesti opiskeleva pienryhmä, konkreettinen työpaja. Toisessa ääripäässä paja on tarkoittanut lähinnä oppilaitoksen henkistä tilaa, oppilashuollon tehostamista, projektiin palkatun nuorisotyöntekijän tai

pajavastaavan keskusteluapua kaikille tarvitseville opiskelijoille. Normaaliopetukseen integroituna ja potentiaalisesti koko oppilaitoksen opiskelijoille suunnattuna pajatoiminnan toimintaorientaatio on pääosin ollut keskeyttämisprosessia ennaltaehkäisevissä opiskelun lisä- ja tukimuodoissa sekä opiskelijahuollon tehostamisessa.

Useimmissa tapauksissa erillinen pajaopiskelu tarkoitti erillistä fyysistä tilaa, jossa keskeyttämisvaarassa olleet tai muuten opinnoissaan vaikeuksia kohdanneet opiskelijat ovat voineet suorittaa rästiin jääneitä opintojaksoja ja opiskella joustavin menetelmin. Tällaisia ratkaisuja olivat opintojaksojen opettaminen tarpeen mukaan perustettavissa pienryhmissä tai yksilöllisesti sekä puuttuvien opintojaksojen suoritusohjelmien laatiminen erilaisista opiskelureiteistä, esimerkiksi työssäoppimista lisäämällä. Pajaopiskelulla pyrittiin tukemaan nuoren yleistä elämänhallintaa ja tuottamaan onnistumisen kokemuksia sekä sitouttamaan erityistukea tarvitsevat opiskelijat opintoihinsa ja ammattialaansa käytännönläheisten opiskelumuu- tojen kautta. Pajaopiskelussa opiskelijat ovat voineet suorittaa opintoja omaan tahtiinsa ja saada henkilökohtaista ohjausta ja opetusta pajavastaavalta tai opettajalta. Pajaryhmiin valittujen opiskelijoiden yleistä elämänhallintaa, opiskelumotivaatiota ja oppimaan oppimista pyrittiin tukemaan taideterapian, itsetuntemuskurssien, vaihtoehtoisten opiskelutapojen ja henkilökohtaisen ohjauksen ja kannustuksen keinoin. Pajaopiskelijat opiskelivat pienryhmissä yleisimmin muutaman viikon tai opintojakson. Useissa pienryhmämuotoisissa pajato- teutuksissa oli yleisenä tavoitteena, että opiskelijan tilanteen vakiinnuttua hänet pyrittiin siirtämään takaisin omaan ryhmäänsä tai johonkin muuhun oppilaitoksen normaali-ryhmään, jossa opiskelija sai edelleen tukea tarpeensa mukaan.

Kahdessa projektissa työpaja sijaitsi erillään oppilaitoksesta, teollisuusalueella tai –kiinteis- tössä. Motiivina pajan sijoitukselle näissä tapauksissa oli työelämäyhteyksien läheisyydestä saatavat edut sekä kohderyhmä, joka koostui vahvasti koulukierteisistä opiskelijoista. Opis- keluvaikeuksien katsottiin johtuvan osaltaan koulumiljööstä ja siellä kohdatuista epäonnis- tumisista. Pajan sijainti etäällä oppilaitoksesta kuitenkin vaikeutti yhteistyön tiiviyyttä oman oppilaitoksen opettajien kanssa.

Tavoitteellista on, että erityistoimenpiteitä tarvitsevien opiskelijoiden opetus toimisi mah- dollisimman vähällä poikkeamisella normaaliopetuksesta, koska erityistoimenpiteissä ole- villa opiskelijoilla on riski tulla leimatuiksi oppilaitoksessa, jos tukitoimet ja erityisoppilaat eristetään oppilaitoksen normaalikäytäntöjen ulkopuolelle. Erityistoimenpiteiden etäisyys oppilaitoksesta ei pääse edistämään yleistä vastuullisuuden ja kulttuurisen muutoksen leviä-

mistä opettajien keskuudessa, eikä toisaalta muuttamaan koulukielteisten nuorten asennoitumista koulutusta kohtaan.

Eräissä projekteissa pajaopetus tarkoitti ammatillisiin opintoihin valmentavaa ja orientoivaa opiskelujaksoa suunnattuna opiskelijoille, jotka olivat keskeyttäneet opintonsa heti alkuvaiheessa, eivät olleet päässeet haluamalleen linjalle tai olivat epävarmoja ammattialastaan. Esimerkiksi Forssassa toimintamallina oli, että nuori oli pajalla aluksi kaksi viikkoa, minkä jälkeen hänelle etsittiin työssäoppimispaikka haluamaltaan alalta. Opiskelija oli työpaikalla työssäoppimassa kouluviikolla kolme päivää ja kaksi päivää pajalla. Lisäksi opiskelijalla oli mahdollisuus hakeutua ”kuunteluoppilaaksi” koulutuslalle, josta hänellä oli työssäoppimispaikka. Työpajaopiskelijoiden koulutuslatajonnassa oli ammatti-instituutin omat koulutusalat, yhteisvalinnan kautta koko yhteishakujärjestelmän koulutusalat sekä oppisopimus-koulutus. Työpajakoulutus ei sinänsä välttämättä johtanut ammatilliseen tutkintoon, mutta työssäoppimisjaksot ja alakohtaiset opintojaksot ammatti-instituutissa oli myöhemmin mahdollista hyödyntää ammatillisissa opinnoissa. Työpajan tavoitteena oli tarjota kokemuksia ammatillista opinnoista ja työelämästä opiskelijan oman ammattialan löytämiseksi ja opiskelumotivaation vahvistamiseksi. Peruskoulussa heikosti menestyneillä oli mahdollisuus korottaa arvosanojaan parantaakseen mahdollisuuksiaan päästä toivomalleen opintolinjalle. Epäonnistuneen koulutusvalinnan tehnyt nuori on pajaopintojen avulla voinut vahvistaa uravalintaansa ja siirtyä tämän jälkeen opiskelemaan uutta perustutkintoa.

Innopajat mahdollistivat henkilökohtaisten opiskeluohjelmien vuoksi joustavan kiinnittymisen oppilaitokseen myös kesken lukukauden, mikä hyödytti oppilaitosta tai opintolinjaa vaihtaneita sekä lukion keskeyttäneitä opiskelijoita. Osaan projekteista ohjattiin nuoria, jotka olivat peruskoulun jälkeen jättäneet hakeutumatta jatko-opintoihin. Innopajatoiminnan etuna oli, että se mahdollisti joustavia kiinnittymismahdollisuuksia ammattiopintoihin monen opiskelijan kohdalla, jotka muuten olisivat jääneet opiskelun ulkopuolelle. Kuukausien odotusaika voi merkitä ratkaisevaa päätöstä olla palaamatta koulutukseen.

Yhteisenä tekijänä projekteissa oli **yksilöllisten ratkaisujen etsintä** ja opiskelijälähtöisyys. Oppilaitoksissa levisi ajatus opiskelusta yksilöllisinä oppimispolkuina, jotka koostuvat oppimis- ja opetusprosessista, työssäoppimisen prosessista ja henkilökohtaisesta kasvuprosessista. Oppilaitoksissa kehitettiin koko organisaation kattavia opetus- ja oppimisprosessiin liittyviä yksilöllisten polkujen toimintamalleja, joiden avulla kehitettiin jokaisen opiskelijan tarpeista lähtevää yksilöllistämistä. Oppilaitoksen henkilöstöltä tämä vaati yhteistoiminnalli-

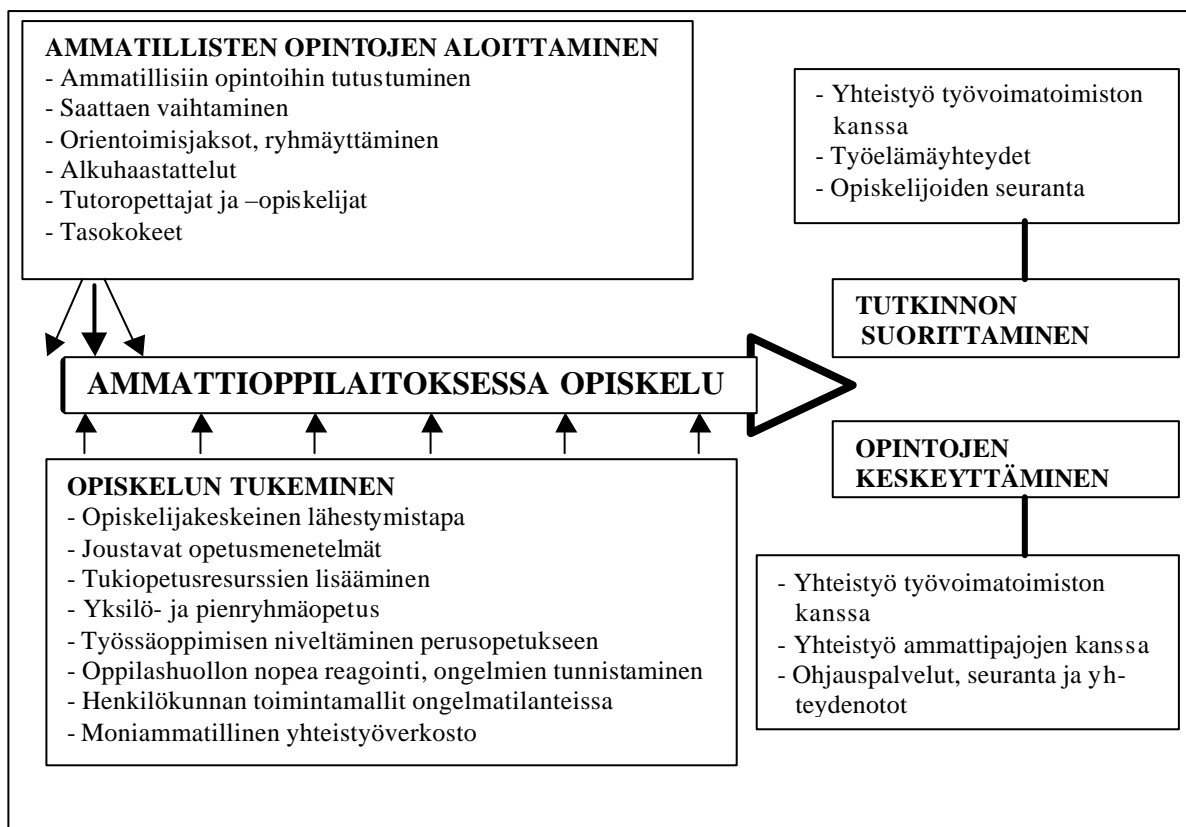
suutta ja joustavuutta. Opiskelijalle yksilöllisyys ja joustavuus merkitsivät mahdollisuutta henkilökohtaiseen opiskelun suunnitteluun ja sen käytännön toteuttamiseen.

Henkilökohtaisten keskustelujen avulla kartoitettiin, tarkennettiin ja uudelleen arvioitiin opiskelijan ammatinvalintaan ja tulevaisuuteen liittyviä tavoitteita. Opiskelijoille räätälöitiin yksilöllisten tarpeiden mukaan opiskelusuunnitelmat, joita tarkistettiin määräajoin. Opiskelijoille haettiin ratkaisuja esimerkiksi koulutuskokeiluista omassa oppilaitoksessaan, muissa oppilaitoksissa tai erityisoppilaitoksissa. Joidenkin opiskelijoiden katsottiin hyötyvän opiskelunsa solmukohdassa oppilaitoksesta irrottautumisesta esimerkiksi työharjoittelun kautta. Toiset opiskelijat pyrittiin pitämään omassa alkuperäisessä ryhmässään, johon heille kohdistettiin erityisiä tukitoimia tai heillä oli oma opiskeluohjelma. Projektit toteuttivat joustavia opiskelumahdollisuuksia, pienryhmätoimintaa, vaihtoehtoisia oppimisympäristöjä sekä opiskelua, ryhmätyötaitoja ja elämänhallintaa tukevia vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia.

Pajaopiskelun yleisenä piirteenä oli **työpainotteisuus**. Opiskelijat tutustuivat oman ammattialansa työtehtäviin oppilaitoksissa, työpaikoilla tai tekemällä tilaustöitä asiakkaille. Oppilaitoksissa toimi eri ammattialojen työpajoja, joissa opiskeltiin työpainotteisesti. Opiskelijat valmistivat tuotteita itselleen, tekivät asiakastöitä tai vastasivat esimerkiksi oppilaitoksen kahvilatoiminnasta. Opiskelijat olivat myös harjoittelemassa yrityksissä tai työskentelivät opettajansa johdolla työkohteissa. Työmuotoisen opiskelun tavoitteena oli sitouttaa ”teoriaa vieroksuvat” opiskelijat ammattiopintoihin sekä opettaa työelämässä vaadittavia valmiuksia. Oman ammattialan kokeileminen käytännössä tuottaa hyvässä tapauksessa lisämotivaatiota opiskeluun ja tarjoaa onnistumisen kokemuksia, joita opiskeluhistoria ei välttämättä ole tarjonnut.

3.4 Projektien toimintatapoja

Toimintatapojen kuvaukset perustuvat loppuraporteissa esitettyihin projektien käyttämiin toimintatapoihin ja käytäntöihin, eli millä keinoilla tavoitteisiin on pyritty. Käytäntöjen sijoittuminen ammatillisten opintojen eri vaiheisiin voidaan hahmottaa aikajanalla opintojen alusta tutkinnon suorittamisen tai keskeyttämisen jälkeiseen aikaan. Yleisenä toimintaorientaationa oli, että opiskelijaa tuettiin ja seurattiin kaikissa opiskelun vaiheissa.

3.4.1 Ammatillisten opintojen aloittaminen

Peruskoulujen ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyötä on pyritty kehittämään ja tiivistämään. Monien keskeytysten taustalla on väärä uravalinta, joka voi johtua puutteellisista tiedoista ja ohjauksesta ammattialaa valittaessa. Normaalina peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen käytäntönä on ollut ammatillisten oppilaitosten opinto-ohjaajien ja opiskelijoiden käynnit peruskouluissa kertomassa ammatillisista opinnoista, oppilaitosvierailut sekä peruskoululaisten TET –jaksot, joihin on saattanut sisältyä ammatillisiin opintoihin tutustuminen oppilaitoksessa. Pohjois-Savossa tarjottiin kokeiluluontoisesti muutamalle peruskoulun yläasteen oppilaalle mahdollisuus tutustua ammatillisiin opintoihin ammattipajalla suoritettavalla TET –harjoittelujaksolla. Pajalla oppilaat tutustuivat eri työtehtäviin ja valmistivat esimerkiksi puutöitä. Yhteistyön tiivistämisen tavoitteena oli vähentää virheellisiä opiskeluvaihtoja lisäämällä peruskoulun opettajien, oppilaanohjaajien, opiskelijoiden ja heidän vanhempiensa tietoutta ammattiopinnoista ja ammattioppilaitoksen toimintatavoista sekä yleisesti helpottaa opiskelijan siirtymistä peruskoulusta ammattiopintoihin.

Peruskoulujen kanssa tehtävän yhteistyön toisena tavoitteena oli saada tietoa ammattiopintoihin tulevien nuorten erityistuen tarpeista jo etukäteen, ja näin osata valmistautua heidän tuloonsa erilaisin tukitoimin. Ammattioppilaitoksissa seurattiin huonoilla peruskoulun a-

vosanoilla oppilaitokseen hakeneita opiskelijoita, mukautetussa opetuksessa olleita tai erityisopetusta saaneita opiskelijoita. Yhteistyökumppaneina tässä **saattaen vaihdossa** olivat ammattioppilaitosten opinto-ohjaajat ja peruskoulujen oppilaanohjaajat, kuraattorit, terveydenhoitajat sekä erityisopettajat aina kulloisenkin tilanteen ja tarpeen mukaan. Opiskelijahuoltoryhmä ratkaisi tilanne- ja tapauskohtaisesti mitä ja miten paljon tietoa viedään eteenpäin opettajille. Projektioppilaitoksissa järjestettiin myös saattaen vaihto -kokouksia lähi-seudun yläasteiden kanssa. Näissä kokouksissa kartoitettiin ammatilliseen oppilaitokseen hakeneiden peruskoulun puolella erityistä tukea saaneiden tai huolta aiheuttaneiden opiskelijoiden tilanteita, mahdollisia tukitoimia ja jatkoyhteistyön muotoja. Tilaisuudessa lähetävä koulu antoi opiskelijoiden ohjaus- ja tukitoimien sekä henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman laatimisen kannalta tärkeää informaatiota ammattioppilaitoksen opetus- ja ohjaushenkilöstölle. Tiedon siirron parantamiseksi osassa projekteja kehitettiin ja otettiin käyttöön saattaen vaihto -lomake. Kokemukset systemaattisen tiedonsiirron kokeiluista projekteissa olivat myönteisiä, joten saattaen siirto -käytäntöä laajennettiin koskemaan yhä useampia yläasteita. Saattaen vaihdon tiedonsiirto on tukimuotojen ennakoitumahdollisuuden lisäksi auttanut paremmin seulomaan aloittavien opiskelijoiden joukosta ne, jotka tarvitsevat enemmän tukea ja rinnalla kulkemista. Prosessissa kiinnitettiin erityistä huomiota asioiden luottamuksellisuuteen: saadut ennakkotiedot eivät saa vaikuttaa itseään toteuttavina ennusteina, olla ohjaamassa opiskelijasta muodostettavaa kuvaa, elleivät muut havainnot tue käsitystä. Saatujen ennakkotietojen avulla pyrittiin välttämään karikat, joihin opiskelija voi törmätä ja siten kadottaa opiskeluintonsa.

Erityistuen tarpeen tunnistamiseksi ammatillisten opintojen alussa opiskelijoille teetettiin **tasokokeita** äidinkieliessä ja matematiikassa. Tämän jälkeen opiskelijalle laadittiin henkilökohtainen opetussuunnitelma (HOPS) yhteisten tavoitteiden mukaisesti, opetuksen tavoitteita mukauttaen tai suoritustapoja ja opiskelumenetelmiä muuttaen. Erityisopiskelijoille laadittiin henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Opiskelijahuoltoryhmä käsitteli suunnitelmat ja valvoi niiden toteutumista. Tukiopetusresursseja lisättiin opiskelun alkuvaiheessa oleville opiskelijoille, jotka tarvitsivat lisäopetusta saavuttaakseen ammattiopinnoissa tarvittavan lähtötason selvittääkseen opinnoissaan.

Lukuvuoden alkuun sijoittuu myös **alkuhaastattelu** -lomakkeen täyttö, joka otettiin käyttöön useissa oppilaitoksissa projektin myötä. Uudet opiskelijat täyttivät lomakkeen, joka toimi luokanvalvojan haastattelun pohjana. Lomake ja haastattelu yhdessä antoivat pohjaa

opiskelijatuntemuksen lisäämiselle ja tehostivat edelleen erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tunnistamista.

Opintojen aloittamisvaihe sekä opintoihin kiinnittyminen on todettu keskeyttämisen kannalta kriittiseksi vaiheeksi. Osa opiskelijoista hakeutuu oppilaitokseen kavereiden mukana ja varsin epätietoisena omasta ammatinvalinnastaan. Aloittavien opiskelijoiden osalta on todettu, että ohjaukseen panostaminen syksyn kahteen ensimmäiseen kuukauteen on merkittävä opiskeluun sitouttaja. Projekteissa pyrittiin parantamaan opintoihin kiinnittymistä aloittavien opiskelijoiden orientoitumisjaksojen avulla. Ensimmäisten päivien ajan panostettiin ryhmäytymiseen ja uuteen oppilaitokseen tutustumiseen. Tavoitteena oli löytää ”meidän ryhmä-, meidän osasto-, meidän oppilaitos – henki”.

Projektioppilaitoksissa kehitettiin sekä opettajien että opiskelijoiden **tutortoimintaa**. Esimerkiksi Salossa valittiin opettajakunnasta kuusi pilottitutoropettajaa, jotka toimivat koko vuoden saman ryhmän tutoropettajina, mikä ei ollut oppilaitoksen normaalia toimintaa. Normaalisti ensimmäisen vuoden opiskelijoiden tutoropettaja vaihtuu moduuleittain eli kuuden viikon välein. Opinnoissaan heikosti menestyvien opiskelijoiden kannalta tämä koettiin oppilaitoksesta putoamisen riskipaikaksi. Oman ryhmän koko vuoden kestävä tehotutoroinnin tavoitteena oli osoittaa kokeilun jälkeen tällaisen toiminnan olevan ensinnäkin käytännössä mahdollista ja toiseksi opiskelijoiden kannalta erittäin onnistunutta. Kokeilusta saaduista hyvistä kokemuksista johtuen oppilaitoksessa on noudatettu pysyvän tutoropettajan käytäntöä ja viikottaista tutortuntia. Pilottitutorit tuottivat kokeilun tuloksena myös materiaalia: opettajan tutorointikansion ja opiskelijan kasvun kansion koko opettajakunnan käyttöön. Kokeilun aikana pilottitutorit kokoontuivat pajakouluttajan ja kuraattorin johdolla säännöllisesti. Heille järjestettiin myös ulkopuolisen kouluttajan koulutusta. Jyväskylän projektissa tutoropettajien lisäarvo nähtiin HOJKS –asiantuntemuksessa ja opiskelijatuntemuksen syventämisessä. Tutoropettaja katsottiin toisaalta opinto-ohjaajan työpariksi, toisaalta luokanvalvojatiimissä luokanvalvojan tukihenkilöksi.

Opiskelijatutoreiden käyttöä on kokeiltiin heikommin menestyneiden opiskelijoiden tukihenkilöinä uusien opiskelijoiden tukemisen ja auttamisen lisäksi. Opiskelijatutortoiminnan ongelmana oli kuitenkin ollut halukkaiden tutoreiden vähyys ja toiminnan aikuisvetoisuus. Salossa on kehitetty ajatusta kummiluokasta, jolla pyritään varmistamaan, että jokaisella ryhmällä on tukijoita vanhemmissa opiskelijoissa. Kummiluokkatoiminnassa vastuu ja

kummiuden velvoitteet jakautuvat, jolloin yksittäisen tutorin velvoitteet ja vastuu eivät kasva liian suuriksi.

Projektioppilaitoksissa tuli selkeästi esiin opiskelijoiden tarve keskustella aikuisen kanssa, jolla on halua kuunnella ja ohjata opiskelijaa hänen asioissaan ja ongelmissaan. Projektiveittäjät ja myös useat opettajat pyrkivät luomaan välittömän ja luottamuksellisen keskusteluyhteyden nuorten kanssa. Esimerkiksi Kuulovammaisten ammattikoulussa käytäntönä oli, että ainakin toinen projektityöntekijä olisi aina tavattavissa, jos ongelmia ilmaantuisi tai opiskelija haluisi keskustella murheistaan tai muuten vain omista asioistaan. Myös välitunnit vietettiin opiskelijoiden kanssa, jolloin samalla valvottiin, että kiusaamista ei tapahdu. Toimintatavan myötä syrjäänvetäytyviinkin opiskelijoihin saatiin keskusteluyhteys. Monet olivat aluksi arkoja tulemaan juttelemaan, mutta projektityöntekijän tehtyä aloitteen opiskelija tuli myöhemmin oma-aloitteisesti keskustelemaan. Keskeisimpiä aiheita opiskelijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa olivat: raha-asiat (velat, liiallinen pelaaminen, rahattomuus), alkoholi, seurusteluun liittyvät asiat ja opiskeluvaikeudet. Lisäksi puhuttiin ajankohtaisista aiheista, joista saatettiin järjestää myös alustettuja keskustelutilaisuuksia.

Jyväskylässä palkattiin oppilaitokseen nuorisotyöntekijä aikuiseksi tukihenkilöksi nuorille ja samalla opiskelijahuoltotyön moniammatilliseen verkostoon nuorten asiain tuntijaksi. Nuorisotyöntekijä toimii tukea tarjoavana aikuisena vailla opettajuuden tuomia painolasteja, kuten opiskelijan pelkoa jatkuvasta arvioinnista. Ohjaaja osallistui nuorten arkeen opiskeluympäristöissä sekä ryhmäkohtaisesti, pienryhmätöinnässä että yksittäisten opiskelijoiden opiskelu- ja arjenhallintataitojen tukijana.

3.4.2 Joustavia opiskelumahdollisuuksia

Opiskelua tuettiin henkilökohtaisilla opiskelusuunnitelmilla ja opetussuunnitelmilla, mutta lisäksi tarvitaan myös ohjauksen ja tukipalveluiden tehostamista ja elämänhallintaan liittyvien taitojen tukemista. Projektihankkeessa pyrittiin oppilaitosten toimintakulttuurin kokonaisvaltaiseen muutokseen, jossa tavoitteena oli koko **henkilökunnan vastuuttaminen** vaikeuksissa olevien opiskelijoiden tukemiseen sekä **kasvatuksellinen ja opiskelijalähtöinen** kulttuurinen muutos. Loppuraporteissaan kaksi kolmasosaa projekteista mainitsi kokonaisvaltaisemman kasvatukselliseen asenteen ja vastuunoton lisääntyneen henkilökuntansa keskuudessa.

Projekteissa käytettiin **opiskelijan omaa aktiivisuutta korostavia ja joustavia opetusmenetelmiä**. Työpajaprojekteissa pyrittiin luomaan opiskelumenetelmiä, joissa opiskelijan on mahdollista hyödyntää aikaisempia kokemuksiaan ja tietojaan, olla aktiivinen tiedon prosessoija ja käsitellä tietoa käytännönläheisesti mahdollisimman aidossa ja mielekkäässä asiayhteydessä. Opetuksessa pyrittiin saamaan aikaan ajattelun ja pohdinnan kautta ymmärtäminen ja oppiminen. Tiukkojen tavoitteiden asettamista pyrittiin välttämään, jotta muuttuneisiin tilanteisiin olisi mahdollista reagoida nopeasti. Opetuksessa suosittiin oppijakeskeisiä menetelmiä: ryhmäpohdintoja, parityötä, projekteja ja yksilöllisen kiinnostuksen mukaisia tutkimuksia ja tehtäviä. Joskus tämä saattoi tarkoittaa kaiutinkaappien rakentamista tai oman auton korjaamista. Opetuksessa pyrittiin kokonaisuuksiin ja keskeisten periaatteiden syvälliseen ymmärtämiseen integroimalla teoria ja ammatinopetus mahdollisimman hyvin.

Projekteissa kehitettiin joustavia opetusmuotoja, pajatoiminnan tulkinnaista ja kohderyhmästä riippuen. Projekteissa, joissa kohderyhmäksi oli valikoitunut ”teoriaa vieroksuvia” ja normiopinnoissa viihtymättömiä opiskelijoita, opetusmenetelmiä muutettiin käytännönläheisemmiksi ja opiskelijakeskeisemmiksi. ”Teoriaa vieroksuvien” opiskelijoiden opetuksessa taustaperiaatteena on käytetty työn tekemisen kautta tulleiden ongelmien ratkaisua teorian avulla konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaisesti. Opiskelun alkuvaiheessa teoriaopinnot pyrittiin usein pitämään mahdollisimman lyhyinä, esimerkiksi 20 minuutin jaksoina, 10 tuntia viikossa. Esimerkiksi Vihdin projektissa yhteiset aineet jaettiin tasaisesti koko lukuvuodelle pitkien teoriajaksojen välttämiseksi. Sopivan pieninä erinä opiskelu onnistui monelta hyvin heikosti menestyneeltä opiskelijalta kohtuullisen hyvin, kun esimerkiksi opintoviikon mittaisesta suorituksesta oli ”pää” näkyvissä koko ajan, ja suorituksesta sai arvosanan opintokorttiinsa ”heti”. Lyhyet jaksot konkretisoivat edessä olevan työmäärän, jolloin tavoitteiden asettaminen ja saavuttaminen helpottuvat. Opiskelijan kiinnittyä opintoihin ja ammattialaansa paremmin motivaatio ja jaksaminen teorian opiskeluun yleensä lisääntyivät. **Suulliset kuulustelut** kokeiden asemasta osoittautuivat toimiviksi ratkaisuiksi opiskelijoilla, joiden vuorovaikutustaidot olivat hyvät, mutta kirjoittaminen saattoi olla työlästä. Tulevaisuudessa ammatillisen koulutuksen näytöt mahdollistavat osittain vaihtoehdoisen tavan osaamisen todentamiseen.

Innovatiivisia toteutuksia pajaryhmissä oli opiskelu erilaisten projektien avulla. **Projektioiskelun** päämääränä oli saavuttaa opetussuunnitelman mukaisia opintosuorituksia nuoria kiinnostavalla ja opiskeluun motivoivalla tavalla. Samassa projektissa saattoi olla useita eri

kursseja tai osia niistä. Kokkolan Katiska-projektissa toteutettiin esimerkiksi lehtiprojekti, jossa projektikokonaisuuteen kuului tietotekniikan opintoja (tekstinkäsittely, kuvankäsittely, suullista ja kirjallista äidinkieltä (artikkelien kirjoitus, haastattelut ja markkinointi) sekä matematiikkaa (kustannusten seuranta, kirjanpito) ja englantia (internet, käännökset). Projektissa valittiin myös tietoisesti osa opinnoista iltaopintoina muista oppilaitoksista, kuten työväenopistosta ja kansalaisopistosta. Tavoitteena oli tutustuttaa nuoret näihin koulutusmahdollisuuksiin ja tukea elinikäistä oppimista.

Opetusta pyrittiin kehittämään opiskelijoiden yksilöllisyyttä ja erilaisuutta paremmin huomioivaksi. Opiskelijoiden oppimistyylin ja tietojen käsittelytavan määrittäminen, opiskeluolosuhteiden ja opiskelijan ominaisuuksien huomioiminen, opiskelijan tasoa vastaava opiskelumateriaali, ohjaus oppimisen aikana, rohkaisu ja välitön palaute sekä onnistumisen mahdollisuuksien lisääminen ovat keinoja, joiden avulla opettaja voi etsiä ratkaisuja opetuksen kehittämiseksi yksilölliseen suuntaan. Opiskelijakeskeinen oppimisympäristö edellyttää lisääntyvää vuorovaikutusta ja keskustelua opettajien ja opiskelijoiden välillä. Osassa projekteja kiinnitettiin huomiota opiskeluympäristön viihtyisyyteen. Luokasta voitiin esimerkiksi tehdä vapaamuotoinen tila, jossa opiskelijalla oli mahdollisuus liikkua. Projekteissa kokeiltiin myös ulkona oloa, nuorisotalotyyppejä tilaratkaisuja, työpajoja ja leirejä.

Opiskelijan siirtyessä innopajaopintoihin hänet pyrittiin **vastuuttamaan** ja motivoimaan opintoihinsa henkilökohtaisen oppimis- ja elämänhallintasuunnitelman avulla. Opiskelijoiden motivoitumista pyrittiin parantamaan myös antamalla heidän vaikuttaa mahdollisuuksiensa mukaan lukujärjestyksensä suunnitteluun. Kokemuksena on, että opiskeluun ja ylhäältä tuleviin sääntöihin nihkeästi suhtautuvat opiskelijat motivoituvat (ja siten ovat läsnä) paremmin, jos he kokevat voivansa itse vaikuttaa itseään ja opiskeluansa koskeviin ratkaisuihin. Opiskelijoiden sitouttamisessa tavoitteiden saavuttamiseen sekä opiskelu- että työharjoittelutehtävissä käytettiin yleisesti henkilökohtaisia sopimuksentekeja opiskelijoiden kanssa. Esimerkiksi ravintola-alan opiskelijoita vastuutettiin ruokailun järjestämisestä tai oppilaitoksen kahvilan ylläpidosta ja talotekniikan opiskelijoiden kanssa sovittiin asiakastyön aikatauluista tai päiväurakan laajuudesta.

Opiskelijoilla, jotka olivat kokeneet normikoulutuksen hankalana kokeiltiin hyvin tuloksin mahdollisuutta korvata poissaoloja työharjoittelulla.

Projekteissa, joissa pajatoiminta suunnattiin avoimena tarvittaessa saatavilla olevana toimintana kaikille oppilaitoksen opiskelijoille tai normaalitoimintaan integroituna toimintana, kehitettiin samanaikaisopetusta sekä erilaisia tuki- ja lisäopetuksen muotoja.

Lisä- ja tukiopeetus pyrittiin projekteissa järjestämään niin, ettei niistä aiheudu poissaoloja muilta tunneilta. Opiskelijat ovat suorittivat kurseja omalla ajallaan ja tekivät tehtäviä kotona. Kokeita voitiin suorittaa projektivetäjän valvonnassa, joka tarjosi ylimääräisen mahdollisuuden kurssien läpiviemiseen. Tuki- ja lisäopetusta järjestettiin tarpeen mukaan perustetuissa pienryhmissä iltaopintoina, kesäopintoina, pajaluokassa tapahtuvana opetuksena viikon tiettyinä päivinä sekä intensiiviopetusjaksoina. Opiskelijat opiskelivat normaaliopintojensa ohella pienryhmissä rästiin jääneitä opintojaksoja tai vaikeuksia tuottavia yleisaineita. Opetuksesta vastasi pajaopettaja tai kyseisten aineiden opettajat. Yleisaineita suoritettiin projektivetäjän kanssa yleisesti niin, että aineopettaja määritteli tuntimäärän, tarkisti suoritettut tehtävät ja lopuksi hyväksyi tai hylkäsi suorituksen. Pajavetäjät toimivat myös puuttuvien opintojen järjestelijöinä sekä yhteyshenkilöinä opettajien ja opiskelijoiden välillä. Hyviä tuloksia saatiin projekteissa, joissa pajaopinnot tukeutuivat yksikön oman opetushenkilöstön oppimisen ohjaukseen ja kurssien arviointiin. Etuna oli tällöin, että pajaopinnot poikkesivat mahdollisimman vähän normaaliopetuksesta sekä tutkintoon perustuvien vaatimusten tasavertaisuus normaaliopetukseen nähden tuli ilmeiseksi.

Projektin myötä oppilaitoksissa lähdettiin kokeilemaan ja kehittämään **samanaikaisohjausta** toimivaksi, tavoitteelliseksi sekä eri osapuolia palvelevaksi. Samanaikaisopetusta toteutettiin normaaliopetuksen lisäresurssina, jolloin opetustilanteessa opiskelijoita ohjasi aineopettajan lisäksi toinen opettaja, erityisopettaja tai projektityöntekijä. Toiminta on herättänyt kiinnostusta saavutettujen hyvien tulosten vuoksi. Lisäohjauksen normalisoinnin lisäksi toimintatapa tarjoaa opettajille mahdollisuuden keskustella erilaisista opetustilanteissa koettamista ongelmista. Samanaikaisohjausta toteutettiin mm. rinnakkaisopetusmenetelmin sovituin ajoin, opiskelijoiden tarpeen mukaan tai opetustiloissa jatkuvasti kiertävänä samanaikaisohjauksena. Opetusryhmiä jaettiin tarvittaessa samassa opetustilassa tai eri tiloissa toimiviksi. Opiskelijoiden oppimiselle on mahdollistunut yksilöllisiä, vaihtelevia ja tarvittaessa nopeastikin organisoituja vaihtoehtoja. Parhaassa tapauksessa opiskelijat ovat opetustilanteessa voineet hyödyntää sekä varsinaisen opettajan että samanaikaisohjaajan asiantuntevasta. Toiminnassa lähdetään ajatuksesta, että kaikilla opiskelijoilla voi joskus olla ongelmia, joihin tulisi tarjota tukimuotoja mahdollisimman vähällä normaaliopetuksesta poikkeamisella. Käytäntö lisää henkilökohtaisen ohjauksen määrää kaikilla ryhmän opiskelijoil-

la, jotka sitä kulloinkin kokevat tarvitsevansa. Toisen opettajan läsnäolo lisää myös työrauhaa ja tehostaa siten koko ryhmän opetusta. Toiminnan etuna on lisäksi, että se normalisoi lisäohjauksen, jolloin välttyään leimaamasta ryhmää tai sen erillisiä opiskelijoita erityisiksi tai ongelmaopiskelijoiksi.

Avoimissa innopajatoteutuksissa, eli projekteissa, joissa ei ollut erillistä pajaryhmää opiskelijoita ei ole eriytetty omalta luokaltaan tai linjaltaan. Avoimeen pajatoimintaan valitut opiskelijat opiskelivat omalla osastollaan pääsääntöisesti omissa ryhmissään omien henkilökohtaisten opetussuunnitelmien ohjaamina ja opetushenkilöstön sekä projektivastaavan tukena. Osastoilta valittiin pajaopiskelijoille myös tukihenkilöitä päivittäisten toimien onnistumisen varmistamiseksi. Tukitoimiin kuuluivat säännölliset tapaamiset projektivastaavan kanssa, joissa keskusteltiin opiskelijan tilanteesta ja kokemuksista sekä suunniteltiin tulevaa. Projektivastaavat tekivät aamuisin kierrokset osastoilla kartoittaakseen ketkä pajaopiskelijat eivät ole tulleet paikalle. Näille opiskelijoille soitettiin usein kotiin tai asuntolaan ja selvitettiin poissaolon syytä. Kyse oli useimmiten alaikäisistä tai kaukana vanhemmistaan asuvista nuorista, joiden vastuun ottaminen omiin käsiin ei aina tapahtunut toivotulla tavalla. Yleisimmin toimintaa jatkettiin tietty ajanjakso, jonka jälkeen opiskelija yleensä tiedosti, että hänestä välitetään ja on merkityksellistä opiskella säännöllisesti. Opettajien ja pajavetäjien sitkeys huolehtia poissaolijoista tuotti tulosta: yhteydenotoilla poissaoloja saatiin vähemmän.

Oppilaitoksissa kehitettiin opintojen seurantamalleja, jotta opiskeluongelmiin pystytään reagoimaan nopeasti, ennen ongelmien kumuloitumista. Useissa oppilaitoksissa kehitettiin **poissaolojen seurantajärjestelmiä**, koska poissaolot ilmentävät usein opiskeluun tai elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Esimerkiksi Kokemäen projektissa kehitettiin poissaolojen seurantajärjestelmä kytkettynä yhteistyöhön KELA:n kanssa. Koulun INTRANET:iin tehtiin tietokoneohjelma, johon jokainen opetusryhmää opettava opettaja kirjasi opiskelijoiden poissaolot kuukauden jaksoissa. Tietoja pääsivät lukemaan luokanvalvojat, osastojen opettajat ja oppilashuoltoryhmän jäsenet. Toteutuneiden tietojen perusteella esitettiin KELA:lle opiskelijoiden opintotukikelpoisuus opetusosastojen ja oppilashuoltoryhmän yhteistyönä. Vastikkeellisen järjestelmän käyttöönotosta ja sallituista poissaolorajoista tiedotettiin koko henkilökunnalle ja kaikille opiskelijoille yhteisissä koulutustilaisuuksissa. Toiminnan seurauksena poissaolot vähenivät kautta linjan ja todelliset ongelmatapaukset erottautuivat paremmin joukosta.

3.4.3 Työllistymisen tukeminen

Työharjoittelu- ja työssäoppimisjaksot lisäsivät osaltaan opiskelijoiden työelämään siirtymismahdollisuuksia sekä madalsivat työn aloittamiskynnystä tarjoamalla työelämässä tarvittavia valmiuksia, kokemusta käytännön työtehtävistä sekä kokemusten tuomaa itsevarmuutta. Projektit pyrkivät luomaan yhteistyötä paikallisten työnantajien kanssa sekä hankkimaan oppilaitoksille yhteistyöyrityksiä. Esimerkiksi Vihdissä pyrittiin kehittämään yhteistyötä siten, että luokalle löydettäisiin kummiyritys, joka olisi valmis partnership –tyyppiin yhteistyöhön, jolloin yhteistyö olisi perinteistä työharjoittelua monimuotoisempaa. Yhteistyön tavoitteina oli saada nuorille kesätyöpaikkoja, alihankintatöitä oppilaitokselle, tapahtumia yrityksessä, joihin opiskelijat kutsuttaisiin mukaan jne. Tausta-ajatuksena oli, että toiminnan kautta olisi mahdollista saada opiskelijat suhtautumaan jo opiskeluaikana vakavammin työelämän asettamiin vaatimuksiin sekä saada kontakteja alan ammattilaisiin. Asiakastöitä ajatellen opiskelijat sitoutuisivat paremmin alihankintatöihin, kun työt ikään kuin henkilöityisivät tiettyyn työnjohtajaan tai tuotantopäällikköön.

Kokemukset työelämässä opiskelusta olivat pääosin hyvin myönteisiä. Opiskelijat kokivat mielekkääksi ammatin opiskelun käytännön työtehtävien kautta sekä saaneensa työelämässä tarvittavia kokemuksia ja taitoja. Osa opiskelijoista tarvitsee kuitenkin lisättyä ohjausta ja tukea työssäoppimisjaksojen aikana. Pajavetäjät toimivat yhteyshenkilöinä työelämään hankkien kummiyrityksiä ja työharjoittelupaikkoja pajaopiskelijoille. Avoin keskustelu projektista ja sen opiskelijoista sekä pajavetäjän läsnäolo työhön hakeutumisprosessissa edesauttoivat työssäoppimispaikkojen hankkimisessa. Pajavetäjä oli opiskelijan mukana tekemässä harjoittelusopimusta, piti yhteyttä ja antoi palautetta opiskelijoille harjoittelun aikana sekä toimi yhteysihmisenä oppilaitoksen ja työpaikan välillä. Loppuraporttien mukaan pääosa työnantajista suhtautui myönteisesti pajaopiskelijoihin, eikä yhteistyöongelmia esiintynyt. Pajaopiskelijoille järjestyi yhteistyöyrityksistä työpaikkoja sekä kesäisin että opiskelijan valmistuttua. Työssäoppimisjaksot lisäsivät opiskelumuoneisuutta, kiinnostusta ammattialaan ja harjoitteluun liittyviin kurseihin sekä vähensivät poissaoloja. Työssäoppimisjakson epäonnistuesssa harvoissa poikkeustapauksissa syynä olivat päihtyneet ja/tai sopeutumattomuus työyhteisöön.

Työssäoppimista kehitettäessä osa projektioppilaitoksista toimi yhteistyössä ”Silta ammatillisesta koulutuksesta työelämään” –projektin kanssa. Oppilaitokset tekivät yhteistyötä myös työvoimatoimiston ammatinvalinnanohjauksen sekä nuorten työhönsijoituspalvelun kanssa

myös valmistumassa olevien opiskelijoiden työllistymisen tukemiseksi. Valmistumassa oleville opiskelijoille tiedotettiin jatkokoulutuspaikoista ja työvoimapalveluista. Lisäksi yhteyttä otettiin jatkokoulutukseen hakeutuneisiin opiskelijoihin, tiedon ja kontaktien lisäämiseksi.

3.4.4 Opiskelijahuolto ja verkostoyhteistyö

Yhteistyö eri toimijatahojen kanssa jakaantui kahteen alueeseen: oppilaitoksen sisäiseen yhteistyöhön ja oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa tehtyyn yhteistyöhön. **Sisäinen yhteistyö** perustui oppilaitoksen eri osastojen sisällä toteutettuun suunnitteluun, työnjakoon ja palautekeskusteluihin. Sisäistä yhteistyötä toteutettiin myös eri osastojen yhteis- ja palautepalavereilla, jotka edesauttoivat eri osastojen kokemusten välittymistä kokeiluun tai jatkokehittelyyn muille. Eräs sisäisen yhteistyön muoto oli oppilaitoksen eri osastojen ja opiskelijahuoltohenkilöstön välinen yhteistyö, jonka avulla pyrittiin kehittämään jo olemassa olevaa opiskelijahuoltotyötä. Perinteisen opiskelijahuollon ja projektissa toimivien yhteistyö tuotti uusia toimintamalleja opiskelijoiden auttamiseen ja ongelmatilanteissa toimintaan.

Loppuraporteissa esiintyi mainintoja opettajien ja projektivetäjien työnohjauksen tarpeesta sekä tarpeesta keskustella opetustilanteissa ilmenneistä ongelmista. Opiskelijahuoltoryhmän kokoukset voivat toimia opettajiin kohdistuvana tukitoimena juuri opetusosastoilla syntyneiden ongelmatilanteiden hoidossa. Projekteissa saatiin hyviä tuloksia kokeiluista, joissa opettaja tai osastonjohtaja toi ongelman esille opiskelijahuoltoryhmän kokouksessa. Usein paikalla olivat myös opiskelija tai opiskelijat, joita asiat koskivat. Moniammatillinen huoltoryhmä yhdessä asianosaisten kanssa pääsi yleensä aina yhteiseen, hyväksyttävään ratkaisuun toimintatavoista ja mahdollisesta jatkoseurannasta. Toimintatapa oli oppilaitosten henkilöstön kokemusten mukaan toisaalta yhteistyön harjoittelua, menetelmien kokeilua ja samalla hyvin toimiva työnohjauksellinen työkalu. Onnistuneet päätökset ja kokemukset levisivät nopeasti muuhun työyhteisöön parantaen samalla myös ilmapiiriä tukitoiminnan ympärillä.

Osassa projekteista päädyttiin ohjaus-, seuranta- ja tukipalveluiden kehittämiseksi säännöllisiin seurantapalavereihin ensimmäisten, toisten ja kolmansien luokkien luokanvalvojen ryhmissä. Yhteisiä työn kehittämismahdollisuuksia lisäsivät myös seurantapalaverien yhteydessä järjestetyt teemapalaverit, joissa yksi tai useampi työyhteisön jäsenistä toimi keskustelun alustajana. Keskustelut liittyivät nuorten kohtaamiseen ja opettajan työn kannalta ajankohtaisiin kysymyksiin.

Kokemäen projektissa koulun sisäistä tukiverkkoa haluttiin rakentaa aiempaa toimintaa kattavammaksi. Opetusosastoilta valittiin tukitoiminnan yhdyshenkilöiksi vapaaehtoisia **Mentor –opettajia**. Mentor –opettajien valmiuksia ja sitoutumista työhön lähdettiin maltillisesti lisäämään koulutuksen, varovaisen kuormituksen ja ryhmätyön ohjauksen avulla. Toiminta-ajatuksena oli, että osastoilla kyettäisiin tällä rakenteella ennalta ehkäisemään mahdollisimman paljon vaikeiden ongelmien syntyä. Toisaalta osastot ja luokanvalvojat voivat tarvetessaan hakea neuvoja ja apua sekä oppilaitoksen sisäiseltä että ulkoiselta tukiverkolta. Päävastuu opiskelijan ongelmiin reagoinnista on ryhmän vastuuopettajalla. Hän tarvitsee ympärilleen laaja-alaista asiantuntijuutta avukseen sekä opiskelijan ohjaamiseen että omaan jakamiseen. Toimivan ja avoimen henkilöstöyhteistyön kautta on koettu osattavan enemmän ja jaksettavan paremmin.

Salossa, Vihdissä ja Keravalla kokeiltiin osastokohtaisia erityistuesta vastaavia opettajia (ERVA), jotka räätälöivät oman osastonsa tarpeista lähtevän työnkuvan, käytännön kokeiluihin perustuen. ERVA -opettajat ohjasivat mm. työharjoittelua, antoivat tukiovetusta ja henkilökohtaista ohjausta. Tehtäviin kuului myös heikompien ryhmien ohjaus, ehdotuksien tekeminen erityisopiskelijaksi nimeämisessä, HOJKS:ien laatiminen, tukitarpeiden kartoitus, tukitilanteiden sopiminen yhdessä ERVA –koordinaattorin kanssa sekä samanaikaisopetustilanteiden järjestäminen. ERVA -opettajan avulla opiskelijahuollolla oli kiinteä linkki osastoille, jolloin ongelmiin puuttuminen sekä tarvittava tuki voitiin antaa opiskelijoille mahdollisimman varhain. Järjestelmä osoittautui toimivaksi.

Opiskelijahuolto toteutettiin moniammatillisena yhteistyönä, jonka tavoitteena oli luoda yhteistoimin yleisopetuksen sekä erityisopetuksen opiskelijoille mahdollisimman hyvät edellytykset koulunkäyntiin ja oppimiseen. Yksittäisten opiskelijoiden asioita käsiteltäessä tarkoituksena oli mahdollisimman nopea ja joustava käsittely opiskelijan kannalta riittävällä kokoonpanolla (opiskelijahuollon, opetuksen, hallinnon sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden tilannekohtainen hyödyntäminen). Opiskelijahuollon osa-alueina oli verkostoyhteistyön kehittäminen, hoitoonohjausjärjestelmän ylläpito, kriisisuunnitelman kehittäminen, erityisopetuksen järjestämiseen osallistuminen, erilaiseen paja- ja muuhun kokeilutoimintaan osallistuminen, opiskelijakeskeisen ajattelun tukeminen ja opiskelijahuoltoon liittyvistä asioista tiedottaminen.

Opiskelijoiden **vapaa-ajan toiminnan ohjaaminen** ja erityisesti asuntolatoiminnassa mukana olo on osoittautunut tärkeäksi. Opiskelija-asuntolatoiminta on osa kouluyhteisön käytännön toimintaa ja tukee osaltaan opiskelijoiden elämänhallintaa. Opiskelija-asuntola on monien nuorten ensimmäinen kokemus asumisesta kodin ulkopuolella, jolloin he harjoittelevat vastuunottoa itsestään ja opiskelustaan. Säännöllisen elämän- ja opiskelunrytmin noudattaminen onnistuu nuorilta vaihtelevasti, ja monet nuoret tarvitsevatkin tukitoimia ja säännöllisyyteen patistelua, etenkin asumisen alkuvaiheissa. Asuntolan opiskelijoiden aktivointipelisääntöjen muodostamiseksi ja ylläpitämiseksi sekä yleensä arjen hallinnan tukeminen on koettu tärkeäksi myönteisen oppilaitokseen sosiaalistumisen kannalta. Projekteissa järjestettiin nuorille opiskelua tukevaa vapaa-ajan toimintaa ammatillisin virikkein, muun muassa kursseja, urheilua ja retkiä tavoitteenaan tukea mielekästä vapaa-ajan käyttöä ja tarjota opiskelijoille tilaisuuksia tutustua toisiinsa yhteisen tekemisen merkeissä. Vapaa-ajan ja asuntolatoiminnan kehittämiseen ovat osallistuneet asuntolanvalvojat, projektityöntekijät, nuoriso-ohjaaja sekä opettajat.

Ulkoinen yhteistyö eri toimijatahojen kanssa perustui opiskelijoiden yksilöllisten ongelmien ratkaisuvaihtoehtoihin. Erittäin keskeinen yhteistyön kehityskuvio sekä opiskelun alkuvaiheessa että sen jatkuessa on ollut **kodin ja oppilaitoksen välisen yhteistyön kehittäminen**. Opetusosastokohtaisten vanhempainiltojen ja vanhemmille tarjotun oppilaitokseen tutustumismahdollisuuden lisäksi otettiin käytännöksi kutsua vanhempia henkilökohtaiseen tapaamiseen ryhmävetäjän kanssa. Kokemällä otettiin käyttöön kotikäyntitoiminta uusien aloittaneiden opiskelijoiden kohdalla. Aikaa vaativalla toimintamuodolla haluttiin sitouttaa toisaalta vanhemmat opiskelun tukemiseen mukaan ja toisaalta saada opettajille lähtökohdatietoja opiskelijoista ja heidän taustoistaan. Nuoren siirtyessä pajaprojektiin tavoitteena oli tavata vanhemmat henkilökohtaisesti. Alaikäisen opiskelijan ollessa kyseessä projektiin siirtymistä harkittaessa oltiin aina yhteydessä opiskelijan vanhempiin. Yhteydenpitoa vanhempien kanssa jatkettiin projektin edetessä mahdollisuuksien mukaan niin puhelimitse kuin tapaamisin sekä positiivisissa että huolta herättävissä asioissa. Jos vanhemmilla oli halua ja kykyä tukea nuoren selviytymistä, se nähtiin voimavarana, joka ehdottomasti hyödynnettiin.

Opiskelijoiden ongelmien pitkittyessä ja kasaantuessa normaalin koulujärjestelmän tarjoamat tukimuodot voivat osoittautua riittämättömiksi, jolloin tukipalveluiden ja verkostoyhteistyön toimivuus on oleellista. Joidenkin opiskelijoiden ongelmat ovat jo niin moninaisia, että niiden auttamiseksi tarvitaan useamman eri viranomaistahon saumatonta yhteistyötä. Näiden nuorten kohdalla keskeisimpiä viranomaistahoja ovat sosiaali- ja terveystoimi sekä

poliisi. Moniongelmaisuuuden vyyhtiin kuuluu usein erilaista päihteiden ja huumeiden väärinkäyttöä, psyykkistä oireilua, itsetuhoista käyttäytymistä, rikollista toimintaa, asunnottomuutta ja sosiaalisia konflikteja. Jokainen viranomaistaho on perinteisesti toiminut paitsi hallinnollisesti eri ministeriöiden alaisuudessa myös toiminnallisesti hyvin sektoroituneesti. Nuoren elämään ollaan puututtu ja lainsäädännön edellyttämää yhteistyötä on tehty, mutta vastuu nuoren kokonaisvaltaisesta auttamisesta on pääsääntöisesti puuttunut. Opiskelija-huollon osa-alueena projekteissa kehitettiin moniammatillista verkostoyhteistyötä. Projekteissa kehitettiin yhteistyön toimintamalleja opiskelijoiden ongelmatilanteita ja niihin reagoimista varten. Toimintamalleja olivat esimerkiksi kriisitoimintamalli äkillisiin kuolemantapauksiin tai läheltä piti tilanteita varten sekä päihdetoimintamalli. Oppilaitosten henkilöstöä koulutettiin aiheisiin liittyen ongelmien havaitsemisen parantamiseksi. Oppilaitoksissa nimettiin toimintasuunnitelmiin kuuluvat henkilöt sekä mallinnettiin toimintatavat ja yhteistyötahot. Joustava ja avoin yhteistyö päihde- ja huumeaseman kanssa mahdollistaa toimivan hoitoonohjausjärjestelmän luomisen ja vakiinnuttamisen. Verkostoyhteistyöstä saatiin myönteisiä tuloksia: useat nuoret ovat tukitoimien avulla voineet jatkaa opintojaan ja selviytyä ohimenevistä kriiseistä.

Projektin tavoitteena oli ehkäistä hallitsemattomia keskeyttämisiä ammatillisissa opinnoissa. Projekti on saattanut osaltaan lisätä positiivisia keskeyttämisiä, joissa nuori on hakeutunut toiselle koulutuslalle tai toiseen oppilaitokseen ammatinvalintansa selkiytyttyä. Mikäli nuori keskeyttää opiskelunsa, on eri tahojen yhteistyön kautta huolehdittava, ettei hän putoa ohjauspalvelujen ulkopuolelle. Oppilaitokset ovat kehittäneet yhteistyötä työvoimatoimistojen kanssa ohjauspalvelujen jatkumisen turvaamiseksi. **Keskeyttämistilanteen toimintamallissa** oli tavoitteena, että ennen varsinaista keskeyttämistä opiskelija on yhteydessä työvoimatoimistoon, jossa hänen työmahdollisuuksiaan kartoitetaan. Usein nuorilla saattaa olla epärealistisia käsityksiä työelämästä ja työmahdollisuuksistaan. Nuorelle on selvitettävä myös erilaiset tarjolla olevat opiskelumahdollisuudet, mikäli hän haluaa palata opiskelemaan: joustavat kiinnittymismahdollisuudet takaisin ammattiopintoihin tai mahdollisuus oppisopimuskoulutukseen. Nuoriin otettiin myös yhteyttä oppilaitoksesta (yleensä kuraattori) jonkin ajan kuluttua keskeyttämisestä ja tiedusteltiin oppilaitokseen palaamishalukkuutta. Yhteydenotot tuottivat tulosta: opiskelijoita saatiin palaamaan takaisin opintoihinsa.

Mukana verkostoyhteistyössä oli työministeriön alaisia nuorten työpajaprojekteja sekä nuoris-, sivistys- ja sosiaalitoimen alaisia projekteja. Yhteistyön muodot useimpien tahojen kanssa olivat kaksisuuntaisia. Projekti sai mahdollisuuksia auttaa opiskelijaa ja toisaalta yh-

teistyötaho löysi vaihtoehtoisia väyliä omien asiakkaidensa ohjaamiseen. Tästä esimerkkinä opintonsa keskeyttäneiden nuorten ohjaaminen työpajoille ja työpajoilta vastaavasti nuorten ohjaaminen ammatillisiin oppilaitoksiin. Yhteistyö eri osapuolten kanssa koettiin toimivaksi. Loppuraporteissaan 20 projektia mainitsi yhteistyöverkoston lujittuneen.

4. TOIMIJOIDEN KOKEMUKSIA JA PROJEKTIN TULOKSIA

Tulokset perustuvat loppuraporttien esityksiin toimijoiden kokemuksista, hyvistä käytännöistä sekä projektissa kohdatuista ongelmista. Lisäinformaatiota loppuraporttien ohella toimijoiden kokemuksista tarjosi Vantaan ammatillisen koulutuskeskuksen raportoimat työpajaopettajien, pajaopiskelijoiden sekä opinto-ohjaajien haastattelujen tuottamat tiedot.

4.1 Opiskelijoiden kokemuksia pajaprojektista

Opiskelijat kokivat viihtyneensä pajamuotoisessa opetusryhmässä muun muassa pienen ryhmäkoon vuoksi. Opettajalta sai huomattavasti enemmän ohjausta ja henkilökohtaista opetusta kuin normaaliluokissa, ja opiskelija itse pystyi keskittymään työskentelyynsä paremmin pienryhmässä. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että opiskelu oli työpainotteista. Pajan työssäoppimisjaksojen, joita oli enemmän kuin normaaliluokilla, koettiin lisäävän oppimista. Monilla opiskelijoilla teoreettiset aineet olivat tuottaneet normaali-opetuksessa suuria vaikeuksia. Pajassa teoreettisten aineiden sisäistäminen koettiin helpommaksi, johtuen esimerkiksi siitä, että tiettyjä asiakokonaisuuksia oli yhdistetty tehtävien muodossa työssäoppimisjaksolle.

Kaikki opiskelijat eivät sopeudu suuriin opetusryhmiin valmiuksiensa tai moninaisten ongelmiansa vuoksi. Opiskelijoiden taustoilta löytyy erilaisia oppimisvaikeuksia, sosiaalista sopeutumattomuutta tai motivoitumattomuutta. Pienryhmä luo avoimemman ja turvallisemman oppimisilmapiirin sekä usein paremman ryhmähengen. Opiskelijalle ja opettajalle muodostuu läheisempi kontakti, joka edesauttaa luottamuksen syntymistä. Näin ollen opettajalla on helpompi saada kokonaisvaltainen kuva opiskelijan elämäntilanteesta. Tämä luo myös hyvän pohjan opettajalle ohjata opiskelijan asennekasvatusta, motivoida ja auttaa häntä löytämään oikean ammatin ja tien elämälleen.

Pajaopettajan roolin opiskelijat kokivat erittäin tärkeäksi. Pajavetäjän hyvä henkilökohtainen kontakti opiskelijaan, hänen kannustuksensa ja ”eteenpäin työntäminen” koettiin erittäin tärkeäksi. Useilla opiskelijoilla oli ollut normaalissa opetuksessa ongelmia opettajien kanssa jo

aikaisemmissa kouluissa. Pajassa opiskelijat kokivat saavansa käyttää enemmän luovuutta, tehdä omia ratkaisuja ja käyttää omia aivoja. Rakentava suhtautumistapa virheisiin ja kannustava ilmapiiri aikaansaiivat myös itsetunnon paranemista. Opiskelijat kokivat tärkeäksi opettajan kyvyn toimia juostavasti, kuitenkin samalla selkeät rajat asettaen.

Muiden opiskelijoiden suhtautuminen pajaopiskelijoita kohtaan oli joskus vieroksuva: ”Ollaan toisen luokan porukkaa, ryhmä rämä”.

Yhteenveto opiskelijoiden projektikokemuksista:

Hyviä puolia	Vaikeuksia
<ul style="list-style-type: none"> • Kiva opettaja • Joustava opettaja • Yhteiset projektit, asiakastilaisuudet, leirikoulu, tutustumiskäynnit • Pieni ryhmäkoko • Hyvä ryhmähenki • Asenne opiskeluun parantunut • Parantunut opiskelumotivaatio • Parempi viihtyvyys • Avoin ilmapiiri • Työssäoppiminen • Käytännön työtä paljon • Laajat projektit (mm. CD-rom, oma video) • Opettajan kannustus ja tuki • Toimivat HOPS –käytännöt, omaan HOPS:iin vaikuttamismahdollisuudet • Selkeät rajat 	<ul style="list-style-type: none"> • Lukujärjestysten muuttuminen • Työvälineiden puutteellisuus • Lisää yhteistoimintaa, esim. tutustumiskäyntejä • Enemmän valinnaisaineita • Tiukemmat pelisäännöt • Joidenkin opettajien asenne

Innopajojen avulla useat opiskelijat, jotka olisivat suurella todennäköisyydellä keskeyttäneet opintonsa ilman tukitoimia, valmistuivat ja sijoittuivat työelämään tai jatkoivat opiskeluaan. Monet opiskelijat alkoivat ottaa vastuuta itsestään ja omista teoistaan. Asenne opiskeluun, säännöllisyys ja tavoitteellisuus sekä asenne omaan elämään parantuivat joillakin opiskelijoilla. Lisäksi onnistumisten kokemusten koettiin kasvattaneen opiskelijoiden itsetuntoa.

Opiskelijoiden kokemuksen ja tietämyksen lisääntyessä projektitoiminnasta olisi osassa projekteja ollut halukkaita innopajaopiskeluun osallistujia enemmän kuin oli resursseja ottaa toimintaan mukaan.

Projektien vetäjät raportoivat opiskelijoiden kokemista positiivista vaikutuksista omien havaintojensa mukaan seuraavasti:

Projektin laadullisia tuloksia/opiskelijat	Mainintoja loppuraporteissa		
	Erillinen pajatot. (15kpl)	Integroitu pajatot. (5kpl)	Molemmat pajatot. (8kpl)
Asennemuutokset koulua kohtaan, opiskelumotivaation kasvu	6	1	2
Oppimisen taitojen lisääntyminen	-	2	1
Ongelmakäsittely- ja elämänhallintataitojen parantuminen	2	3	1
Oman koulutusalan löytäminen	4	-	2

Opiskelijoiden kokemien myönteisten vaikutusten määrää arvioitaessa on huomattava, ettei asiaa veloitettu järjestelmällisesti kartoittamaan. Arviot opiskelijoiden kokemista myönteisistä vaikutuksista perustuvat projektivetäjien kokemuksiin ja huomioihin, joten kaikkien projektien myönteiset kokemukset eivät välttämättä tule näin ilmi.

Päällimmäisiksi **opiskelijoiden ongelmiksi** nousivat poissaolot ja motivoinnin vaikeus. Osalla opiskelijoista oli edelleen jatkuvaa myöhästelyä ja poissaoloja. Motivointi koettiin mahdottomaksi, jos opiskelijalla ei ole minkäänlaista omaa halua oppia tai käydä koulua.

Loppuraporteissa mainittiin ongelmaksi myös, ettei kaikkia innopajaprojektiin sopivia opiskelijoita saatu mukaan. Tähän mainittiin syiksi, ettei kaikkia keskeyttämisvaarassa olevia opiskelijoita havaittu riittävän aikaisessa vaiheessa tai nämä nuoret eivät olleet halukkaita osallistumaan pajaopintoihin. Osassa projekteja katsottiin resurssien olleen riittämättömät ottaa erityisen huomion kohteeksi kaikkia keskeyttämisvaarassa olevia opiskelijoita. Nuorten ongelmat olivat myös joskus niin vaikeita, että katsottiin oppilaitoksen yleisen tai opiskelijan itsensä edun mukaiseksi opintojen keskeyttäminen toistaiseksi ja nuorten ohjaaminen muun apuverkoston piiriin.

Projektin ongelmia/opiskelijat	Mainintoja loppuraporteissa		
	Erillinen pajatot. (15kpl)	Integroitu pajatot. (5kpl)	Molemmat pajatot. (8kpl)
Nuorten ongelmat liian vaikeita pajan resursseille	7	2	1
Kaikkia keskeyttämisvaarassa olevia opiskelijoita ei havaittu / ei saatu pajalle / ei ollut resursseja ottaa pajalle	4	2	1

4.2 Pajaopettajien kokemuksia projektista

Pajaopettajat olivat yksimielisiä innopajojen tarpeellisuudesta: toiminta todettiin hyväksi lisäresurssiksi ammatillisen koulutuksen toimintaan.

Projekti vaati pajaopettajilta joustavuutta, yhteistyö- ja ihmissuhdetaitoja oman ammattiosaamisen lisäksi. Pajaopettajat toimivat opetustyön lisäksi osaltaan yhteyshenkilöinä opiskelijoiden, opettajien sekä erilaisten yhteistyötahojen, kuten vanhempien, työelämän ja opiskelijahuoltoverkoston välillä. Erityisesti kiinteissä, erillisissä pajatoteutuksissa ja vaikeimmissa opiskelijoiden kohderyhmissä pajaopettajan persoonallisuus ja kyky tulla toimeen nuorten kanssa nousivat keskeisiksi tekijöiksi. Innovatiiviset opiskelum muodot, projektin pilottiluonne ja pedagogisesti haastava opiskelija-aines vaativat vahvaa ammattitaitoa ja kykyä koordinoida moniulotteista toimintaa. Eräs pajaopettaja, koulutukseltaan koneinsinööri, totesi tilkkutäkin suunnittelun, puun lämpökäsittelyn ja eläintenkuljetuksen tulleen projektin myötä tutuiksi. Innopajatyö koettiin vaativuudestaan huolimatta opettajan ammattitaitoa kehittäväksi sekä jo ”menetetyiksi” ajateltujen nuorten saavuttamien opintosuoritusten ja tutkintojen myötä motivoivaksi ja palkitsevaksi.

Monet pajavetäjät kokivat aikaresurssit ongelmalliseksi. Ammatin opettamiseen koettiin jäävän liian vähän aikaa, koska suuri osa opettajan ajasta meni elämän opettamiseen ja henkilökohtaiseen ohjaustoimintaan. Koska kaikki opiskelijat opiskelivat henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaisesti, se vaati opettajalta paljon aikaa sekä suunnitteluun että toteuttamisen organisointiin. Työn henkistä rasittavuutta katsottiin lisäävän työpäivien venyminen, nuorten ongelmien vaikeus sekä nuorten taholta ilmennyt aina tavattavissa olemisen oletus. Osa pajavetäjistä koki oman työnkuvan rajaamisen ja suuren työmäärän ongelmana. Jotkut kaipasivat työparia jakamaan henkisesti raskasta työtaakkaa, osa koki myös omasta jaksamisesta huolehtimisen hyvin tärkeänä. Työnohjausta saaneet kokivat sen erittäin hyödylliseksi. Monet pajaopettajat olivat jossain vaiheessa kokeneet riittämättömyyden tunnetta tehtävässään, ja osa olikin hakeutunut täydennyskoulutukseen muun muassa oppimisvaikeuksiin ja opiskelijan ohjaustoimintaan liittyvissä asioissa. Myös työtilojen huonoa tasoa tai puutetta sekä opetusvälineiden ja -menetelmien vanhanaikaisuutta kritisoitiin. Puolet erillisten innopajatoteutusten vetäjistä raportoi kokeneensa avun puutetta, pajatyön yksinäiseksi tai vastuun riippuneen täysin vetäjän harteilla. Huomattavaa on, että pajaopintoihin siirtyminen ei saa tarkoittaa vastuun siirtämistä erityistä tukea tarvitsevista opiskelijoista yksinomaan pajaopettajan harteille.

Pajaopettajien projektikokemusten yhteenveto

+ Onnistumisia	- Vaikeuksia
<ul style="list-style-type: none"> • Pieni ryhmä • Opiskelijan parempi tunteminen • Ohjaustoiminnan tehostuminen • Ammatinvalinnan selkiytyminen • Vaihtoehtoinen tie ammattiin • Onnistumisen kokemuksia • Itsetunnon kasvu • Vastuuntunnon lisääntyminen • Työllistyminen • Tukiverkoston kehittyminen	<ul style="list-style-type: none"> • Myöhästelyt ja poissaolot • Motivoinnin vaikeus • Opettajan aikaresurssit • Työn henkinen kuormitus • Työtilojen ja -välineiden puute

Loppuraporteissa projektityötä koskeviksi ongelmiksi raportoitiin projektin suunnitelmalliset heikkoudet tai selkeiden toimintakehysten puute. Hankaluuksia aiheutti muun muassa, jos vetäjille ei heti toiminnan alussa annettu selkeää budjettia, jonka rajoissa toimintaa olisi voinut suunnitella. Epäselvyyttä aiheutti esimerkiksi työkalujen ja raaka-aineiden hankintamahdollisuudet. Ongelmia raportoitiin aiheuttaneen myös yhteistyön organisointikysymykset sekä riittämätön oppilaitoksen sisäinen tiedottaminen. Projektin ja oppilaitoksen välisen yhteistyön ongelmiksi mainittiin työnjakoon ja vastuukysymyksiin liittyvät ongelmat, epäselvyydet pajaopintojen tutkintovastaavuuksissa sekä opettajien asennoituminen pajaopiskelua kohtaan. Yhteistyötä katsottiin vaikeuttavan oppilaitoksen/ammattillisen instituutin sisäisten toimintakulttuurien eroavaisuudet ja näkemuserot sekä toimintakulttuurin yleinen muutoshitaus.

Puolet kaikista projekteista raportoivat kohdanneensa opettajien taholta ennakkoluuloja, negatiivista asennoitumista tai välinpitämättömyyttä pajaotyötä tai -opiskelijoita kohtaan. Epäselvyyksiä oli myös syntynyt muun muassa pajaopiminnan normiopetuksesta poikkeavista opiskelumenetelmistä. Pajaopiskelun syytettiin olevan näpertelyä ja puuhastelua tai opiskelijoiden uskottiin saavan suorituksia normaalitasoa helpommalla. Opettajat mahdollisesti kokivat antaneensa näille opiskelijoille jo niin monia mahdollisuuksia, jotka olivat epäonnistuneet, etteivät he enää uskoneet onnistumiseen.

Projektityössä kohdattuja ongelmia	Mainintoja loppuraporteissa		
	Erillinen pajatot. (15kpl)	Integroitu pajatot. (5kpl)	Molemmat pajatot. (8kpl)
Projektityön suunnitelmalliset heikkoudet, oppilaitoksen sisäisen yhteistyön organisoimattomuus, työnjako- ja vastuukysymyksien ongelmat	10	-	2
Oppilaitoksen toimintakulttuurin muutoshitaus /vaikeus	3	1	2
Riittämätön oppilaitoksen sisäinen tiedottaminen	5	2	2
Toiminnan yksinäisyys, yhteistyöverkoston /avun puute. Toiminnan riippuminen täysin vetäjän harteilla.	8	-	3
Oppilaitoksen sisäiset ristiriidat, näkemyserot	6	2	2
Opettajien ennakkoluulot pajatyötä kohtaan	8	1	5

Syiksi ongelmiin mainittiin opettajien tiedon puute pajatoiminnan tavoitteista ja opetusmenetelmien taustaperiaatteista sekä opettajien tietämättömyys nuorten ongelmista. Ongelmien ehkäisemiseksi suositeltiin tehokasta oppilaitoksen sisäistä tiedottamista projektin kaikissa vaiheissa. Oppilaitoksen henkilöstölle olisi tehtävä selkeäksi projektin tavoitteet ja toimintatapojen perusteet sekä sovittava yhdessä toiminnan periaatteista ja käytännöistä, jotta epäselvyyksiä esimerkiksi pajaopintojen hyväksi lukemisessa ei syntyisi. Loppuraporteissa tuli esille, että pajan nivoutuminen kiinteäksi osaksi oppilaitoksen toimintaa (ei henkisesti ja fyysisesti eristäytyneitä pajaryhmää), oppilaitoksen henkilöstön yhteistyö projektissa (osastojen omat opettajat vastaavat opetuksesta mahdollisimman laajasti) sekä säännölliset keskustelut toiminnan etenemisestä (yhteiset voimavarat käyttöön ongelmien ratkaisemiseksi sekä toiminnan positiivinen palaute ja tulokset) selkiyttävät yhteistyötä ja herättävät positiivista suhtautumista pajatyötä kohtaan.

4.3 Opinto-ohjaajien kokemuksia projektista

Vantaan ammatillisessa koulutuskeskuksessa haastateltiin kolmea opinto-ohjaajaa, joiden kanssa käsiteltiin eri näkökulmista muun muassa tämänhetkisen ohjauksen tilannetta, innopajojen tarpeellisuutta, työpajatoiminnan kehittämisideoita ja vakinaistamista sekä yleisestikin opiskelijahuoltotyön kehittämistä.

Opinto-ohjaajien mukaan opintonsa keskeyttäneiden määrä on kasvanut vuosi vuodelta. Aikaisemmin keskeytettiin esimerkiksi taloudellisista syistä, nykyisin syyt ovat enenevästi muun muassa mielenterveydellisiä. "Pakkohaku" tuo oppilaitokseen vastahakoisia, huonosti motivoituneita opiskelijoita, joiden opiskeluinto katoaa muutaman viikon kuluttua opintojen aloituksesta.

Opinto-ohjaajien mielestä tarvetta innopajatyypiseen toimintaan olisi runsaasti ja kokeilun päätyttyä hyvät kokemukset pitäisi saada vakiintumaan normaalikäytännöiksi. Hyviksi havaitut toimintamenetelmät pitää selvittää huolella koko opettajakunnalle ja siirtää hyvät käytännöt muuhunkin opetukseen. Toimintaa voisi kehittää nykyistä avoimemmaksi niin, että useimmat tietävät mitä on tekeillä ja missä mennään. Toiminta löysi paikkansa pienen haun jälkeen, räätälöityi alan ja kunkin pajaopettajan mukaiseksi. Pajatoiminnan tulee opinto-ohjaajien mukaan olla spesifiä, alakohtaista. Pajan tulisi sijaita fyysisesti lähellä varsinaista alan opetustilaa (mielellään samoissa tiloissa) siten, että pajoille on kuitenkin osoitettu oma kotitila. Pajojen pitkäkestoiset projektit olivat hyviä, kiinnostavia ja sitouttavia, tosin niiden jälkeen tavalliset kurssit saattoivat tuntua opiskelijoista tylsiltä. Ongelmana esiintyi joissakin tapauksissa opiskelijoiden liiallista riippuvuutta pajan vetäjästä. Ryhmähenki pajoissa näytti olleen hyvä.

Innopajaan siirtymisvaiheeseen kaivattiin perusteellista ohjeistusta siitä, miten toimitaan ja mitkä ovat ryhmänohjaajan, opinto-ohjaajan ja pajavetäjän roolit. Pajatyöskentely vaatii pitkäjänteistä kehittämistoimintaa ja opettajien sitoutuminen on ensisijaisen tärkeää onnistumisen kannalta. Tästä syystä pajaopettajuusjakso voisi olla esimerkiksi kolmen vuoden mittainen. Pajaopettajille tarvitaan myös lisää perehdytystä (mentor) ja työnohjausta. Toimintamallien työstäminen jäi liikaa yksittäisten pajaopettajien vastuulle. Työparityöskentelyä kannattaisikin kokeilla - toinen opettaja/ohjaaja voisi olla kaivattu tuki. Yhteistä suunnittelua ja sitoutumista henkilökunnan osalta kaivattiin laajemminkin.

Toiminnasta saatiin uskoa siihen, ettei toivottomia tapauksia ole, mutta myös opittiin hyväksymään, ettei kaikkia opiskelijoita voi auttaa. Ilon tunteet pajaopiskelijoiden onnistumisen kautta koettiin parhaaksi lääkkeeksi uupumista vastaan.

Opinto-ohjaajien mukaan pajatoiminnalle pitäisi turvata jatko kokeilurahoituksen jälkeinkin. Sivistystoimi pitäisi saada vakuuttumaan toiminnan välttämättömyydestä ja hyödyllisyydestä syrjäytymisen estämisessä. Toiminnalle on tarvetilasta: peruskoulun päättäneiden taso näyttää laskeneen (rauhattomuus, juurettomuus, huumeet, lamavuosien perintö jne.). Lopuksi todettiin, että yhteistyö 10-luokkien kanssa voisi tuoda synergiaetuja.

Opinto-ohjaajien projektikokemusten yhteenveto

+ Onnistumisia	- Vaikeuksia
<ul style="list-style-type: none"> • Opiskelijahuoltotyön kehittäminen • Toinen koulukuraattori • Työpajoista paljon apua • Asennemuutosta jo tapahtunut • Hyvien kokemusten jakaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjausressurssien niukkuus • Tutor-toiminnan leikkaukset • Ryhmäohjaajien työn laiminlyönti • Työpajoihin jonottaminen • Hyvien pajanvetäjien löytäminen • Pajatoiminnan jatkon turvaaminen

4.4 Innovatiiviset työpajat oppilaitosten kokonaisvaltaisena kehittämiprojektina

Hankkeen tavoitteena oli kehittää innovatiivisia työpajakoulutuskäytäntöjä ammatillisten oppilaitosten yhteyteen. Tavoitteena oli löytää keinoja, joilla kyetään vähentämään opintojen keskeyttämistä ja käytäntöjä, joilla keskeyttäneet tai sitä harkinneet opiskelijat voivat suorittaa joustavasti opintojaan ammatillisissa oppilaitoksissa.

Hanke kiinnitti huomion keskeyttämisen ehkäisyyn ja opiskeluvaikeuksissa olevien opiskelijoiden problematiikkaan sekä siihen, että vanhat toimintatavat ovat usein jääneet riittämättömiksi. Projektissa kehitettyjen joustavien opiskelumahdollisuuksien ja toimintatapojen kehitystyössä ja vakiinnuttamisessa oli ratkaisevaa oppilaitoksen henkilöstön asennoituminen ja sitoutuminen toiminnan päämääriin. Projektin myötä oppilaitoksissa alettiin kiinnittämään entistä enemmän huomiota opiskelijoihin, jotka eri syistä eivät menesty normaalissa ammatillisessa opiskelussa. Opettajille ja opiskelijahuoltohenkilöstölle järjestetyn koulutuksen ja yleisen keskustelun ansiosta asennoituminen tähän opiskelijaryhmään on muuttunut aiempaa positiivisemmaksi. Opettajien tietämyksen lisääntyessä ja kehitettäessä yhteistyössä toimintamalleja erilaisiin ongelmatilanteisiin asenteet muuttuvat: ongelmaopiskelijan stigman taustalta löytyy erilaisia heikkoa opiskelumenestystä selittäviä tekijöitä, joihin on mahdollista saada apua. Perinteisesti oppilaitokset ovat olleet melko keinottomia näiden keskeyttämisaarassa olevien ja (opiskelu)ongelmaisten nuorten kanssa. Uusien toimintamallien myötä opiskelijoiden keskeyttämisprosessi pyrittiin katkaisemaan, eikä opiskelijaa päästetty hallitsemattomasti keskeyttämään. Oppilaitosten henkilöstön asenteellisia ja näkemyksellisiä muutoksia voidaan pitää projektin merkittävänä laadullisena tuloksena. 18 projektia raportoi kasvatuksellisen ja suvaitsevaisen asenteen lisääntyneen projektin myötä. Kahdeksassa projektioppilaitoksessa opettajia oli lähtenyt hankkimaan ohjausalan tai erityisopetuksen lisäkoulutusta. 14 projektia raportoi kokonaisvaltaisemman vastuunoton lisääntyneen oppilaitoksessa.

Asenne- ja toimintatapamuutosten vaikeuttajaksi esitettiin yleinen kulttuurinen muutosvastarinta ja -hitaus oppilaitoksissa. Loppuraporteissa mainittiin ongelmaksi ennakkoluulot ja negatiivinen asennoituminen opettajien taholta pajatyötä ja pajaopiskelijoita kohtaan, etenkin projektitoiminnan alkuvaiheessa. Raporteissa ilmeni, että jotkut opettajat olivat välinpitämättömiä vaikeuksissa olevia opiskelijoita kohtaan tai olivat kokeneet antaneensa näille opiskelijoille jo monia mahdollisuuksia, jotka eivät ole tuottaneet tulosta, jolloin motivaatio yrittää uudelleen ja usko onnistumiseen ovat väistyneet. Oppilaitosten henkilökunnan ja opiskelijoiden tietämättömyys projektin tavoitteista ja toimintatavoista aiheutti turhia ennakkoluuloja. Opettajilla heräsi paljon kysymyksiä pajaopiskelun normaaliopiskelusta poikkeavista toimintatavoista ja säännöistä, opintojen korvaavuuksista, opiskelijoiden määrästä ja heidän kanssaan pärjäämisestä, projektin aiheuttaman lisätyön määrästä sekä yleisesti koko projektin tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä. Toisaalta saatettiin opiskelijan siirtyessä pajaopintoihin odottaa ongelmien poistuvan kuin itsestään tai projektin tuottavan välittömästi nopeita näkyviä tuloksia. Raporttien mukaan ongelmat liitettiin usein riittämättömään oppilaitoksen sisäiseen tiedottamiseen sekä pajaprojektin tavoitteiden ja yleisen hyödyn tunnistamattomuuteen opettajien keskuudessa.

Pajatoiminnan tultua tutuksi ennakkoluulot vähentyivät, etenkin projektin kanssa tekemisissä olleen henkilöstön keskuudessa. Alkukangertelujen jälkeen henkilöstö yleensä koki innopajatoiminnan tarpeellisena sekä osastoja ja opettajien työtä helpottavana asiana. Oppilaitoksissa opittiin paremmin hyväksymään yksilölliset tavat suorittaa tutkintoja ja vastuuntunto vaikeuksissa olevasta opiskelijasta on laajentui. Useat opettajat saivat varmuutta työhönsä ja suhtautumiseensa ongelmaisista opiskelijoista kohtaan projektissa kehitettyjen toimintamallien ja yhteistyömuotojen kautta. Myös tukihenkilöstön merkittävä apu opiskelijoille ja opettajille huomattiin. Moniammatillisten palaverien koettiin toimivan opettajien työnohjauksellisena välineenä sen lisäksi, että niiden avulla saavutettiin useiden henkilöiden osaamisen kumuloitumisen myötä melkein aina onnistumisia ongelmatapauksissa.

Edellytyksenä projektitoiminnan onnistumiselle vaikuttaa olleen avoin toiminta, runsas sisäinen tiedottaminen ja oppilaitoksen henkilöstön yhteistyö. Oppilaitoksen yleinen muutosmyönteisyys, kyky ja halu reflektoida toimintaansa sekä yhteistyöilmapiiri vaikuttavat osaltaan projektien ja yleisten muutosprosessien onnistumiseen. Muutosmyönteisyyteen ja muutosprosessien onnistumiseen vaikuttaa erittäin merkittävästi johdon tuki ja kannustus.

Arvioitaessa projektin vaikutusta oppilaitoksen yleiseen toiminta- ja asennekulttuuriin on huomioitava, että projekti jäi joissakin oppilaitoksissa melko erilliseksi oppilaitoksen muusta toiminnasta, jolloin uudet käytännöt tai kasvatuksellinen ja myönteinen asennoituminen eivät helposti pääse leviämään. Ratkaisevana toiminta- ja asennekulttuuriin vaikuttavana tekijänä oli henkilöstön yleinen havainto projektin toimintatapojen hyödyllisyydestä koko oppilaitoksen kannalta. Hyvät kokemukset projektitoiminnasta ovat toimineet parhaina projektin markkinointikeinoina oppilaitoksissa.

Projektien **pyrkimyksenä oli vakiinnuttaa kehitetyt toimintatavat osaksi oppilaitosten normaalitoimintaa**. Loppuraporteissa mainittiin käytäntöjen vakiintumisesta seuraavasti: Neljä oppilaitosta raportoi pajatoiminnan jatkuvan pysyvänä käytäntönä. 13 oppilaitosta raportoi joustavien opiskelumahdollisuuksien vakiintuneen osaksi normaalitoimintaa. Kuudessa projektioppilaitoksessa tukiovetusresursseja on lisätty. 12 projektia raportoi kehittäneensä poissaolojen seurantajärjestelmän opiskeluongelmien kasautumisen ehkäisemiseksi. Pysyvien käytäntöjen vakiinnuttamista osaksi oppilaitoksen normaalitoimintaa ehkäisee osaltaan rahallisten resurssien puute projektirahoituksen päättymisen jälkeen. Projektirahoitus on mahdollistanut tukitoimien kokeilun, joiden jatkuminen normaalirahoituksen puitteissa on vaikeaa. Toisaalta keskeyttämisen ehkäisytyö on myös taloudellisesti perusteltua toimintaa: opiskelijakohtainen hinta oli vuonna 2001 noin 39000 markkaa.

Tavoitteena oli **opinto-ohjauksen ja opiskelijahuollon toimintamuotojen kehittäminen ammatillisissa oppilaitoksissa**. Loppuraporttien mukaan 13 projektissa kehitettiin uusi opintojen tukemisen toimintamalli oppilaitokseen. 15 projektia raportoi oppilashuoltotyön lähteneen kehittymään projektin myötä. Kuudessa projektissa palkattiin oppilaitoksen opiskelijahuoltoon lisähenkilöstöä: psykiatrinen sairaanhoitaja, nuoriso-ohjaaja, kuraattori tai erityisopettaja. Projekteissa kehitettiin opiskelun ohjausta kaikissa ammatillisen opiskelun vaiheissa: peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheessa, opiskeluaikana, keskeyttämistilanteessa sekä työelämään tai jatko-opintoihin sijoittumisen ohjausta.

Tavoitteena oli kehittää **menettelytapoja koulutuksen vaikuttavuuden lisäämiseksi ja nuorten työllistymismahdollisuuksien edistämiseksi**. Innovatiivisen työpajaprojektin myötä on pyritty kehittämään joustavia ja vaihtoehtoisia opiskelumahdollisuuksia, esimerkiksi työvaltaista opiskelua. Taustaperiaatteena oli opiskelijoiden erilaisten oppimistapojen ja tutkinnon suorittamiseen motivoitumisen huomioiminen. Työssäoppimismahdollisuuksien

kehittämiseksi pyrittiin luomaan verkostoyhteistyötä paikallisten yrittäjien kanssa sekä hankkimaan ”kummiyrityksiä” erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. Projektivetäjien mukaan yritys yhteistyössä onnistuttiin kaiken kaikkiaan vaihtelevasti. Toiminnan onnistumiseen vaikutti osaltaan paikallisen yritys rakenteen tarjoamat mahdollisuudet. Neljä projektia raportoi yritysten ennakkoluulojen vaikeuttaneen yhteistyöverkoston luomista, mutta useimmin avoimen keskustelun ja oppilaitoksen tuen avulla päästiin hyviin tuloksiin. Opiskelijat saivat harjoittelumahdollisuuksia lähialueen yrityksissä, joihin järjestyi usein myös kesätöitä. Työmuotoista opiskelua toteutettiin myös oppilaitoksissa, jolloin opiskelijat ovat työskentelivät esimerkiksi oppilaitoksen kahvilassa tai valmistivat asiakastöitä oppilaitoksen tiloissa. Soveltuvien alojen, kuten rakennusalan opiskelijat työskentelivät opettajansa johdolla myös työkohteissa. Työvaltaisella opiskelulla ja opiskelijoiden vastuuttamisella pyrittiin tukemaan opiskelijoiden työelämävalmiuksia, aktiivisuutta, motivaatiota ja oppimaan oppimista. Työvaltainen opiskelu on tuonut monien ”teoriaa vieroksuviin” ja käytäntöpainotteisten opiskelijoiden osaamisen ja motivoitumisen usein tällä tavoin opiskellen esille. Kymmenessä loppuraportissa mainittiin työssäoppimismahdollisuuksien kehittyneen.

Projektissa kehitetyt **hyvät käytännöt pyrittiin saamaan levitykseen** ja yleiseen käyttöön mahdollisuuksien mukaan. Projektista ja sen etenemisestä tiedotettiin koko projektin ajan oppilaitoksissa, alueellisella ja kansallisella tasolla. Oppilaitosten sisällä tärkeimpiä tiedotustilaisuuksia olivat osastonjohtajien, opettajakunnan, opiskelijahuollon ja ohjausryhmän kokoukset. Usein projekteilla oli myös omat kotisivut oppilaitosten intranetissä. Oppilaitoksen ulkopuolella projekteista tiedotettiin kaikille yhteistyökumppaneille, kuten opiskelijoiden vanhemmille, alueen työnantajille, lähiseudun yläasteiden henkilöstölle, nuorisotoimelle, nuorisopoliklinikalle, sosiaalityöntekijöille, terveydenhuollolle, poliisille sekä muille paikallisille nuorten kanssa työskenteleville tahoille. Yhteisten seminaarien lisäksi projektien yhteydenpito toisiinsa koettiin tärkeäksi kokemusten, ideoiden ja toimintamallien jakamiseksi.

4.5 Määrällisiä tuloksia

Määrällistä koontaa loppuraporttien pohjalta ei voitu juurikaan tehdä projektien raportointitarkkuuden vaihtelevuudesta johtuen. Määrällisten tulosten osalta tulokset perustuvat Opetusministeriön ylläpitämän seurantatietojärjestelmän tietoihin, joita tutkija Vehviläinen on täydentänyt oppilaitoksille tehdyllä kyselyllä. Lisätietoa ja laajennusta tuloksille antavat Vehviläisen tutkimukset (2000, 2001) ja Erkkilän ja Vehviläisen tutkimus (2001) Innopaja – hankkeesta sekä projektiin liittyvät muut tutkimukset.

4.5.1 Pajaprojekteihin osallistuminen

Seuraavan taulukon tiedot on kerätty Opetusministeriön ESR –hankkeiden virallisesta seurantajärjestelmästä. Projektit velvoitettiin raportoimaan Opetusministeriölle mm. projektissa aloittaneiden, keskeyttäneiden ja tutkinnon suorittaneiden lukumääristä seurantakaussittain (n. 4 kk). Seurantajärjestelmän tilastotietoja täydennettiin loppuraporteissa ilmoitetuilla määrällisillä tiedoilla. Tilastoinnin epätarkkuus ei mahdollistanut keskeyttämisten ja loppuunsaattamisten sukupuolittaista erottelua eikä keskeyttämisten syiden ja tutkinnon suorittamisen jälkeisen sijoittumisen tilastollista esittämistä. Ks. tarkemmin seurantatietojen luotettavuusongelmista Vehviläinen 2001, 32-35.

PAJAPROJEKTEIHIN OSALLISTUMINEN VUOSINA 1998 – 2001

	Projektin aloittaneet	Naiset	Keskeyttäneet	Loppuun saattaneet
Vihdin AOL	53	9	17	4
Oulaisten instituutti	32	17	13	4
Pohjoisen Keski-Suomen oppimiskesk. Vammala	32	2	13	6
Forssan ammatti-instituutti	34	19	8	9
Leppävirran AOL	39	14	14	18
Turun ammatti-instituutti	45	6	17	17
Vantaan ammatti- ja taideteollisuusopp.	42	-	14	5
Helsingin diakoniaopisto	77	17	24	33
Ylä-Savon AOL	225	202	6	26
Haukiputaan AOL	142	28	22	19
Kokkolan AOL	167	62	28	47
Kurikan AOL	73	11	1	21
Kuulovammaisten ammattikoulu	67	10	9	34
Salon ammatti-instituutti	55	16	11	57
Porin palveluopisto	152	76	26	27
Suupohjan AOL	50	5	5	11
Kotkan hoito- ja palvelualuejen oppilait.	18	1	4	12
Svenska yrkesinstitut	263	135	12	87
YL Praktika (HSY)	15	4	4	-
Mäntän seudun kuntoutuskeskus	16	2	2	2
Kokemäenjokilaakson AOL	128	59	15	65
Päijät-Hämeen koulutus konserni	44	2	10	13
Riihimäen AOL	45	-	14	12
Koulutuskeskus Tavastia	78	22	15	27
Jyväskylän palvelualuejen oppilaitos	151	59	33	88
Hyvinkään AOL	875	550	24	461
Keravan AOL	57	10	14	25
Yhteensä	3004	1341	388	1134

Lähde: Projektien loppuraportit ja Vehviläinen, J. (2001) 33.

Projektien ilmoittamista tiedoista puuttuu lukuja tapauksissa, joissa projektissa ei ollut opiskelijoita naisia (Turun ammatti-instituutti ja Päijät-Hämeen koulutus konserni) tai toimenpiteet keskittyivät uusien opiskelijoiden ryhmiin, jolloin suoritettuja tutkintoja ei projektissa syntynyt (Svenska yrkesinstitut).

Projektien raportointitapojen vaihtelevuuden vuoksi tilastossa projektin loppuun saattaneilla voidaan tarkoittaa sekä projektissa tutkinnon suorittaneita että opintojaan jatkaneita opiskelijoita. Jotkut projektit ovat voineet myös tilastoida projektin vaikutuksesta välillä poistuneen ja uudelleen aloittaneen opiskelijan uudestaan uudeksi aloittaneeksi. Tilastotietoihin on siis suhtauduttava varauksella. Määrällisen seurannan yhdenmukaisuuden ja ohjeistuksen noudattamiseen tulee tuleva isuudessa kiinnittää tehokkaammin huomiota.

Suuret vaihtelut aloittaneiden ja keskeyttäneiden määrissä ilmentävät pajaprojektien hyvin monenlaisia toteutustapoja ja kohderyhmiä. Toisissa oppilaitoksissa pajaprojekti käsitti suuren osan oppilaitoksen opiskelijoista, jolloin keskityttiin ohjauksen ja opiskelun tukimuotojen kehittämiseen kaikille potentiaalisesti tarvitseville. Toiset pajat ottivat kohderyhmäkseen kaikkein suurimmassa keskeyttämisvaarassa olevat tai jo keskeyttäneetkin opiskelijat, jolloin osanotto oli pienimuotoisempaa, pajatyöskentely intensiivistä ja tarkoin kohdennettua. Useat oppilaitokset toteuttivat projektin näiden kahden ääripään yhdistelmänä tai sovelluksena. Määrällisiin lukuihin vaikuttaa myös, että projektit valitsivat kohderyhmäopiskelijoita ammatillisen opiskelu-uran koko kaarelta: aloittavien opiskelijoiden orientoinnista opiskelussaan vaikeuksia kohdanneisiin ja lopulta muutamaa rästisuoritusta vailla tutkinnon suorittaneisiin. Tämän toteutustapojen kirjavuuden vuoksi projekteja ei tule vertailla keskenään määrällisten lukujen perusteella.

Hankkeeseen osallistui kokonaisuudessaan runsaasti alkuarviota enemmän opiskelijoita, joten osallistumistavoite saavutettiin. Projektin osallistuneista opiskelijoista 45% oli naisia.

4.5.2 Oppilaitosten keskeyttämisprosentit

Seuraavissa taulukoissa esitetään tutkija Vehviläisen oppilaitosten oppilasasiainhoitajilta kokoamat keskeyttämistiedot (Vehviläinen 2001, 38-39) vuosien 1998 – 2001 aikana. Osa oppilaitoksista on ilmoittanut tiedot lukuvuosittain, osa vuositasolla ja osalta ei tietoja ole saatu.

Arvioitaessa projektin vaikuttavuutta keskeyttämislukujen perusteella, tulee ottaa huomioon projektien suuret erot opiskelijoiden osallistumisasteessa projektiin. Joissakin oppilaitoksissa projektiin osallistui muutama prosentti, joissakin melkein puolet oppilaitoksen opiskelijoista. Keskeyttämislukuihin ja tuotettuihin tutkintoihin vaikuttaa kohderyhmävalinnan lisäksi projektitoimenpiteiden sijoittuminen ammatillisten opintojen eri vaiheisiin. Osaan projekteista siirtyi opiskelijoita, joilta puuttui vain muutama osasuoritus, jolloin pajatoiminta tuotti paljon tutkintoja ja alhaisen keskeyttämisprosentin. Toisessa ääripäässä projektitoimenpiteet suuntautuivat opintojen alkuvaiheeseen, jolloin määrälliset vaikutukset näkyvät keskeyttämislukujen vähenemisenä. Lisäksi keskeyttämislukuja arvioitaessa on huomattava, että tietojen perusteella ei ole mahdollista tehdä luotettavia johtopäätöksiä tilastointikäytöjen vaihtelevuudesta johtuen. (Vehviläinen 2001, 40-41.)

LUKUVUOSITTAISET KESKEYTTÄMISLUVUT

	1997-98	1998-99	1999-00	2000-01
Jyväskylän palvelualojen oppilaitos	Ei ilmoitettu	6,6 %	5,7 %	4,6 %
Kuulovammaisten ammattikoulu	4,9 %	4,5 %	7,4 %	6,4 %
Hyvinkään AOL	10,8 %	6,9 %	9,3 %	10,0 %
Kurikan AOL	6,4 %	7,0 %	10,5 %	12,5 %
Oulaisten instituutti	9,3 %	7,6 %	6,2 %	7,3 %
Leppävirran AOL	4,2 %	4,6 %	7,1 %	2,8 %
Koulutuskeskus Tavastia/Hämeenlinna	12,0 %	10,8 %	12,8 %	9,4 %
Kokkolan AOL	5,8 %	6,9 %	5,6 %	5,9 %
Kokemäenjokilaakson AOL	8,8 %	8,5 %	10,0 %	6,0 %
Forssan ammatti-instituutti	7,9 %	5,4 %	6,5 %	10,1 %
Vihdin AOL	12,7 %	11,3 %	9,7 %	9,8 %
Porin palveluopisto	6,7 %	6,3 %	6,5 %	7,3 %
Salon AOL	3,6 %	2,4 %	2,2 %	5,8 %
YHTEENSÄ	7,8 %	6,8 %	7,7 %	7,5 %

KALENTERIVUOSITTAISET KESKEYTTÄMISLUVUT

	1997	1998	1999	2000
Mäntän seudun koulutuskeskus	Ei tietoa	12,2 %	8,9 %	9,2 %
Karkun kotitalous...(Vammala)	10,0 %	11,0 %	11,0 %	5,0 %
Vammalan ammattikoulu	6,0 %	6,0 %	6,0 %	12,0 %
Tyrvään käsi- ja taid. (Vammala)	9,0 %	9,0 %	18,0 %	Ei tietoa
Ylä-Savon AOL	12,6 %	14,4 %	9,5 %	11,1 %
Tikkurilan opetusyksikkö (Vantaa)	19,0 %	8,0 %	13,0 %	Ei tietoa
Myyrmäen opetusyksikkö (Vantaa)	15,0 %	17,0 %	16,0 %	Ei tietoa
Koivukylän opetusyksikkö (Vantaa)	15,0 %	14,0 %	13,0 %	Ei tietoa

Lähde: Vehviläinen, J. (2001) 38-39.

Tietojen perusteella keskeyttäminen on alentunut joissakin oppilaitoksissa. Tilastotiedot eivät kuitenkaan osoita mitään merkittävää muutosta kokonaisluvuissa. Vehviläisen mukaan (em. 41) keskeyttämisprosenttien alenemattomuus voi johtua useasta syystä. Yksi, myös loppuraporteissa esiin tullut syy on opiskelija-aineksen vaikeutuminen, jolloin pajaprojektien myönteinen vaikutus näkyy keskeyttämismäärän ennallaan pysymisenä tai jopa lievänä nousuna. Oletettavasti ilman projektia keskeyttämisprosentti olisi noussut jyrkästi. Toinen vaihtoehto keskeyttämislukujen muuttumattomuudelle Vehviläisen mukaan on, että projektiin ovat valikoituneet nuoret, jotka olisivat jatkaneet opintojaan ilman projektiakin. Tällöin olisi tapahtunut ”vuotoa” pajan ohi, jolloin keskeyttämisuhan alaiset opiskelijat eivät tulleet pajalle vaan toteuttivat keskeyttämisaikeensa.

Useat projektit raportoivat valinneensa kohderyhmäkseen nimenomaan suurimmassa keskeyttämisvaarassa olleet opiskelijat, jotka projektivetäjät ja pajaopettajat arvioivat hyvin suurella todennäköisyydellä keskeyttäviksi ilman pajaprojektin joustavia opiskelumahdollisuuksia. Toisaalta raportoitiin myös, että kaikkia keskeyttämisuhan alaisia opiskelijoita ei saatu tai ei ollut resursseja ottaa projektitoiminnan piiriin.

Keskeyttämislukuihin vaikuttavaksi tekijäksi arvioitiin loppuraporteissa opiskelijoiden ongelmaisuuksien lisääntymisen ohella työttömyysturvan vastikkeellistuminen alle 25-vuotiailla ammattikouluttamattomilla nuorilla, mikä tuo oppilaitokseen opiskeluun heikosti motivoituneita nuoria.

Useat projektit raportoivat keskeyttämisten vähentyneen projektin myötä. Oppilaitokset tehostivat opintojen seurantarjestelmiä, joka mahdollisti opiskeluongelmien havaitsemisen aiempaa systemaattisemmin ja varhaisemmassa vaiheessa. Keskeyttämistilanteessa nuoret pyrittiin pitämään ohjauspalvelujen piirissä verkostoyhteistyön kautta.

Keskeyttämistilastojen käyttäminen projektien vaikuttavuuden mittarina on siinä mielessä epätarkoituksenmukaista, että projektit myös lisäävät keskeyttämisistä. Kysymys on tällöin positiivisista, suunnitelmallisista keskeyttämisistä: keskeyttäjiä ovat väärää alaa heikolla motivaatiolla opiskelevat nuoret, joille tarjoutui projektissa mahdollisuus ammattialojen kokeiluun oppilaitoksessa ja työelämässä sekä joustavia opintoihin kiinnittymismahdollisuuksia alaa vaihdettaessa. (Vehviläinen 2001, 40.) Tilastointikäytännöt suosivat suuria oppilaitoksia ja kuntayhtymiä tapauksissa, joissa opiskelija vaihtaa koulutusalaansa. Monialaisissa oppilaitoksissa koulutusala vaihtanut opiskelija pysyy usein oppilaitoksen kirjoilla, kun

taas pienissä oppilaitoksissa, joissa ei ole laajoja alakohtaisia valinnanmahdollisuuksia nämä opiskelijat tilastoituvat keskeyttäneiksi.

Lisää informaatiota keskeyttämistilastoista sekä tilastoinnin reunaehdoista ja luotettavuusongelmista Vehviläinen 2001, 34-41.

5. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISHAASTEITA

Projektioppilaitoksissa uusia tai aiempaa tehokkaammin ja laajemmin käyttöön otettuja toimintamuotoja ammatillisten opintojen alkuvaiheessa ovat saattaen siirto –käytäntöjen ja yhteistyön laajeneminen, alkuhaastattelulomakkeen ja ryhmäohjaajan alkuhaastattelun käyttöönotto sekä osaamistasokartoitusten teko. Toimintamuodoilla tähdättiin opiskelijoiden tuntemuksen lisäämiseen ja tuen tarpeen kartoituksen tehostamiseen. Lisäksi osa projekteista toteutti ammatillisiin opintoihin orientoivia ja valmentavia tukitoimia. Useat oppilaitokset muodostivat selkeitä toimintamalleja opiskelun sujumisen ja poissaolojen seurantaan sekä erilaisten ongelmien tukitoimenpiteistä. Tavoitteena oli havaita (opiskelu)ongelmat ennen niiden kasaantumista ja keskeyttämisuhkaa. Projektioppilaitoksissa lisättiin tutoropettajien ohjauspanostusta, kehitettiin ERVA –toimintaa (osastokohtaiset erityistuesta vastaavat opettajat) ja opiskelijahuoltotyötä. Projekteissa kehitettiin joustavia ja opiskelijakeskeisiä opetusmenetelmiä sekä lisättiin työssäoppimismahdollisuuksia. Myös tukiovetusresursseja lisättiin ja järjestettiin lisämahdollisuuksia suorittaa rästi jääneitä kursseja. Moniammatillisen yhteistyöverkoston lisäksi projekteilla oli yhteistyötä keskenään ja muiden ammatillisen koulutuksen kehitysprojektien kanssa.

Uusien toimintamallien, koulutuksen ja yhteistyöverkostojen tuomien lisäresurssien myötä oppilaitoksissa saatiin lisää varmuutta ja tukea toimintaan erilaisten opiskelijoiden kanssa. Keskeyttämisen ehkäisytyön ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden problematiikan nousu yleiseksi keskusteluaiheeksi sekä opintojen seurantaan ja tukitoimiin sitouttaminen laajensivat opettajien kiinnostusta ja vastuuntuntoa erityistä tukea tarvitsevistä opiskelijoista. Raporttien mukaan asenteelliset muutokset projektioppilaitoksissa ilmenevät opiskelijoiden erilaisuuden huomioimisena ja kasvatuksellisen ajattelun lisääntymisenä sekä opiskelijälähtöisyyden ja yksilöllisten opintopolkujen hyväksynnän laajenemisena.

Keskeyttämisaikaisia, keskeyttämistä kohti ajautumassa olevia ja aikaisemmin keskeyttäneitä opiskelijoita saatiin jatkamaan opintojaan ja löytämään oma ammatilliansa erilaisten joustavien opiskelumahdollisuuksien ja tukitoimien myötävaikutuksella. Innopajaopiskeli-

joiden lisäksi projektien tuottamista toimintatapa- ja asennemuutoksista sekä opiskelun tehostetusta seurannasta hyötyivät oppilaitosten kaikki opiskelijat. Negatiiviset, vailla jatko-suunnitelmia tehdyt keskeyttämiset vähenivät. Myöskään keskeyttäneet opiskelijat eivät jää ”tyhjän päälle” seurannan ja työvoimatoimiston jatko-ohjausyhteistyön kehittyttyä. Joustavat kiinnittymismahdollisuudet opiskeluun mahdollistivat paluun oppilaitokseen kesken lukukauden, jolloin vältyttiin turhalta, mahdollisesti opiskelupäätökseen negatiivisesti vaikuttavalta odotusajalta.

Projektityössä tuli esille opiskelijoiden suuri tarve saada keskustella aikuisen kanssa, joka on kiinnostunut kuuntelemaan heidän asioitaan ja ongelmiaan. Pienryhmätoiminta ja ajan vараaminen nuorten kanssa keskusteluun mahdollistivat todellisten ongelmien, motiivien ja kiinnostuksen kohteiden paremman tuntemisen. Innopajaohjaajat toimivat pajatyön lisäksi tarpeen mukaan välittävässä roolissa opiskelijoiden ja opettajien tai muiden yhteistyötahojen välillä. Lisäksi he toimivat osana moniammatillista opiskelijahuoltoa sekä tukihenkilöinä opiskelijoille esimerkiksi työssäoppimisjaksoilla. Nuorten asiain tuntemus parantaa tukitoimien kohdentamista sekä nuorten yksilöllistä tukemista ja ohjausta.

Hyvin eriytynyt pajatoiminta (fyysisesti tai henkisesti oppilaitoksen toiminnasta erillään oleva) ei kokeiluista saatujen kokemusten perusteella toimi saumattomana osana ammatillista oppilaitosta. Pajan ja oppilaitoksen yhteistoiminnan kitkatekijöinä ovat toimintatapojen kulttuuriset erot. Toimiviakin esimerkkejä erillisistä pajatoteutuksista oli, mutta yleisesti toiminta ei vaikuta sopivan ammatillisen koulutuksen kehitysnäkymään. Hyviä tuloksia saatiin projekteista, joissa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opetus ja opintosuoritusten arviointi tukeutuivat yksikön oman opetushenkilöstön työpanokseen. Etuna oli tällöin opintojen mahdollisimman vähäinen poikkeaminen normiopinnoista, epäselvyyksien välttäminen opintojen arvostelussa ja normiopintoihin verrattavuudessa. Opettajien mahdollisimman laaja osallistuminen erityistä tukea tarvitsevien ohjaukseen sitoo koko oppilaitosta näiden opiskelijoiden tukemiseen sekä vastuun ja onnistumisten jakamiseen. Keskeyttämisen ehkäisyyn suunnatut toimenpiteet ovat oppilaitoksille myös taloudellisesti perusteltuja, koska keskeyttämisten myötä oppilaitos menettää opiskelijakohtaisen rahoituksen, joka oli vuonna 2001 noin 6560 euroa (39000 markkaa).

Opiskelijoiden asuntolassa asumisen ja mielekkään vapaa-ajan vieton tukeminen ovat oleellisia myönteisen oppilaitokseen sosiaalistumisen sekä opiskelun onnistumisen tukimuotoja, joiden kehittämiseen tulisi kiinnittää huomiota. Opiskelija-asuntola on monien nuorten en-

simmäinen kokemus asumisesta kodin ulkopuolella, jolloin he harjoittelevat vastuunottoa itsestään ja opiskelustaan. Säännöllisen elämän- ja opiskelunrytmin noudattaminen onnistuu nuorilta vaihtelevasti. Monet nuoret tarvitsevatkin tukitoimia ja säännöllisyyteen patistelua, etenkin asumisen alkuvaiheissa.

Työssäoppimismahdollisuuksien laajentuminen ja ammatillisen koulutuksen näytöt tulevat tarjoamaan vaihtoehtoisia mahdollisuuksia tutkinnon suorittamiseen. Parhaimmillaan käytännön työkokemukset tuottavat opiskelijalle onnistumisen kokemuksia, opettavat työelämässä tarvittavia taitoja ja tarjoavat työelämäyhteyksiä. Työssäoppimiskäytäntöjä kehitettäessä ja resursseja kohdennettaessa on kuitenkin huomioitava, että toiset opiskelijat tarvitsevat työssäoppimisaikana enemmän ohjausta kuin toiset. Kaikille opiskelijoille työssäoppiminen yrityksissä ei ole paras vaihtoehto, jos itseohjautuvuus, tietotaito tai muut työelämässä tarvittavat resurssit ovat vielä riittämättömät. Tällöin keskeisiksi vaihtoehdoiksi nousevat joustavat työpainotteiset opiskelumahdollisuudet oppilaitoksessa sekä yhteistyö lähialueen ammattipajojen kanssa.

Eri sidosryhmien, viranomaistahojen, nuoriso-, sosiaali- ja koulutoimen sekä peruskoulujen ja ammatillisten oppilaitosten yhteistoiminta vaatii alueellisesti toimivat mallit, osapuolten tuntemuksen toistensa toiminnoista ja yhteyshenkilöistä. Kokemusten mukaan osapuolten tulee sitoutua yhteiseen nuoria tukevaan tavoitteeseen. Toimijoilla tulee olla valmiutta joustoon ja aitoa halukkuutta päästä nuoren hyvinvointia edistäviin ratkaisuihin.

Hankkeessa tähdättiin siihen, että toiminta voisi onnistuneiden työtapojen osalta jatkua projektirahoituksen loputtua. Vaikuttavina tekijöinä toiminnan vakiintumisessa ovat oppilaitoksen yleisen muutosmyönteisyyden ja -tottumuksen lisäksi johdon tuki, henkilöstön sitouttaminen toimintaan runsaan tiedotuksen ja koulutuksen avulla, henkilöstöresurssien riittävyys sekä yhteisesti tunnustetut tavoitteet. Toiminnan vakiinnuttamista vaikeuttavana tekijänä on raha- ja henkilöstöresurssien rajallisuus. Projektikokemusten mukaan hyviä tuloksia tuottavat toimintamallit, kuten ohjauksen henkilökohtaisuuteen panostaminen, normaalia laajemmat lisä- ja tukiopetusmahdollisuudet sekä joustavat opiskelumahdollisuudet vaativat resurssien kohdentamista.

Erityisopiskelun lisärahoituksen turvin voidaan järjestää opiskelun tukimuotoja ja ohjauspalveluja erityisopiskelijoille. Ammatillisissa oppilaitoksissa on kuitenkin paljon nuoria, jotka eivät ole varsinaisesti erityisopiskelijaksi määriteltyjä, mutta tarvitsisivat opinnoissaan

onnistuaakseen tehostettuja tukipalveluja, yksilöllisempää ohjausta, neuvontaa ja opetusta. Eräässä oppilaitoksessa arvioitiin viidesosan opiskelijoista tarvitsevan yksilöllisiä mahdollisuuksia opintojensa suorittamiseen. Tässä luvussa ovat mukana erityisopiskelijat, muita ohjaus-, neuvonta- ja tukipalveluja tarvitsevat, lukivaikeuksista kärsivät sekä muutoin yksilöllisesti ammatillisia opintojaan suorittavat nuoret. Tukitoimien saatavuuden laajentamiseksi mahdollisuutena on erityisopiskelijan määritelmän väljentäminen sekä oppilaitosten valmentavan koulutuksen järjestämislupien lisääminen. Opiskelija voidaan nimetä erityisopiskelijaksi jos hän vammautumisen, kehityksessä viivästyksen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi tarvitsee erityisiä opetus-, ohjaus- tai opiskelijahuoltopalveluja. Tähän mennessä lisätukea tarvitseville opiskelijoille on jossain määrin suunnattu erityisopetuksen tukimuotoja ”muu syy” –perusteen nojalla.

Projekteissa on sovellettu hyvin saman tyyppisiä ja samalla periaatteella toteutettuja käytäntöjä kuin erityisopetuksen ammatillisiin opintoihin valmentavassa koulutuksessa. Valmentavan koulutuksen lähtökohtana on opiskelijan tarpeista lähtevä yksilöllinen opetus ja ohjaus. Koulutuksen tavoitteena on parantaa ammatillisessa koulutuksessa tarvittavia perustietoja ja -taitoja sekä tutustua eri koulutusaloihin. Lähtötasokartoitukset ja henkilökohtaiset keskustelut opiskelijan kanssa aloittavat valmentavan koulutusjakson. Koulutus toteutetaan pääosin henkilökohtaisen opiskeluohjelman mukaisesti, jonka mukaan opetuksen ja ohjauksen laajuus sekä sisältö määritellään. Opiskelijalle laaditaan koulutuksen aikana jatkosuunnitelma ammatillisen koulutuksen pohjaksi ja työelämään sijoittumista varten. Koulutuksen tavoitteina on auttaa opiskelijaa saavuttamaan ammatillisissa opinnoissa tarvittavan koulutusvalmiuden sekä ammatinvalinnassaan epävarmoja valitsemaan koulutusalan. Valmentavan koulutuksen ammatinvalinnan selkiyttämisen tukimuotoihin kuuluvat opiskelijan mahdollisuuksia ja kiinnostuksen kohteita kartoittavat keskustelut, tutustumismahdollisuudet eri ammattialoihin sekä koulutuskokeilut oppilaitoksessa. Ammatillisiin opintoihin valmentavan koulutuksen kesto on yleisimmin yksi vuosi. (Ammatillisen erityisopetuksen asiantuntijapalveluiden opas.)

Erityisopetuksen menetelmien hyödyntäminen projekteissa vastasi myös projektioppilaitosten tarpeeseen. Suurin osa opiskelijoista selviytyy vaivatta opinnoissaan mutta osa tarvitsee tukimuotoja tilapäisesti opiskelun tai elämänhallinnan ohimenevissä solmukohtissa ja osa pidempiaikaisia tukitoimia opinnoissaan selvitäkseen. Ammatillisen koulutuksen kehittämistyössä on huomioitava opiskelijoiden heterogeisuus: lähtötaso, henkilökohtaiset ominaisuudet, valmiudet ja elämäntilanteet.

Erityisopiskelun resurssien laajentaminen mahdollistaisi innopajaprojekteissa kehitettyjen hyvien toimintamallien ja erityisopetuksen käyttämien menetelmien toteutumisen ja vakiintumisen normiopiskelun lisäresurssiksi tilanteissa, joissa resurssien kohdentaminen tukitoimiin ei muun rahoituksen puitteissa onnistu. Tarve tukitoimiin kartoitettaisiin saattaen vaihdon, alkukartoitusten ja opiskeluaikaisen tarveharkinnan pohjalta. Opiskelijoille tulisi lisäresurssin kautta mahdollistua henkilökohtaisen tarpeen mukaan suunniteltuja elämänhallintaa ja/tai opiskelua tukevia toimenpiteitä, opintojen ohjausta sekä lisä- ja tukiopetusta tarvittavissa aineissa kulloinkin soveltuvin menetelmin: joustavin opetusmenetelmin, pienryhmässä tai samanaikaisohjauksen tuella normaaliryhmissä. Innopajaprojektien opiskelijakohtaiset kustannukset olivat samaa luokaa kuin erityisopetuksen opiskelijakohtainen lisärahoitus. Erillisten innopajatoteutusten opiskelijakohtaiset kustannukset vaihtelivat tyypillisimmillään 2500 – 4200 euron (15000 – 25000 mk) välillä ja normaaliopetukseen integroitujen toteutusten vastaavasti tuhannen ja kahden tuhannen euron (6000 – 12000 mk) välillä.

Kokemusten mukaan innopajaprojekteissa kehitetyt toimintatavat ovat tukeneet nuorten opiskelua ammatillisessa koulutuksessa. Oppilaitosten toimintakulttuuria on mahdollista muuttaa, mikäli tavoitteet ovat yhteisesti hyväksytyjä ja tukevat ammatillisen koulutuksen perustehtävää.

Lähteet

Ammatillisen erityisopetuksen asiantuntijapalveluiden opas. Opetushallitus. Muistioita ja raportteja 7/1993. Helsinki.

ESR –viitekehys, <http://www.minedu.fi/opm/rakennerahastot/tavoite3>. Haettu 12/2000

Vehviläinen, J. (2001) Innolla ammattiin? Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat ESR -projekti. Opetushallitus, Moniste 21/2001. Helsinki.

Hankkeeseen liittyvät tutkimukset

Erkkilä, T. & Vehviläinen, J. (2001) Takoisitko tutkinnon? Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat ESR -projekti. Opetushallitus, Moniste 5/2001. Helsinki.

Kuoppala, M & Virtanen, P. (2000) Innovatiiviset työpajat. ESR –julkaisu 64/00. Työministeriö. Helsinki.

Vehviläinen, J. (2000) Ammattipajan kautta tutkintoon? Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat ESR -projekti. Opetushallitus, Moniste 8/2000. Helsinki.

Vehviläinen, J. (2001) Innolla ammattiin? Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat ESR -projekti. Opetushallitus, Moniste 21/2001. Helsinki.